

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE MÂBEYN-İ HÜMÂYÛN'UN ÇALIŞMA USULLERİ VE KURUM ÇALIŞANLARININ GENEL ÖZLÜK DURUMLARI*

WORKING PROCEDURES OF THE MABEYN-I HUMAYUN IN THE PERIOD OF ABDULHAMID II
AND GENERAL SITUATIONS OF THE INSTITUTION'S EMPLOYEES

*Sedat Kanat***

Özet

II. Abdülhamid dönemi, Osmanlı Devleti'nin problemlerle dolu son zamanlarına denk gelmiştir. Özellikle yönetimle ilgili hemen her alanda bir kargaşa söz konusu olmuştur. Üstelik, Tanzimat ve Islahat fermanlarının ilanıyla daha da derinlik kazanan reform gayretleri, ülke içerisinde ve dışarısındaki karışıklıklarla birlikte ilerlemek zorunda kalmıştır. Bu noktada Padişah, devlet işlerinin, mümkün olduğunca tek merkezden idare edilmesini ve böylece yönetimin tüm erklerinin kendisinde toplanmasını tercih etmiştir. Bunun için önce anayasayı askıya almış; ardından yönetim mekânı olarak Dolmabahçe Sarayı yerine Yıldız Sarayı'nı belirlemiştir. Bundan sonra II. Abdülhamid, özellikle saltanatının ilk on beş yılında mükemmel bir seviyeye getireceği ve birçok birimden oluşan bir Saray teşkilatı olarak Mâbeyn-i Hümayûn'u yeniden yapılandırmaya başlamıştır. Böylece, II. Abdülhamid'in gerek özel gerekse resmî işleri için, yetkileri ve fonksiyonu Bâbüâlî'nin çok üzerinde olan bir yönetim teşkilatı ve biçimi, tarihteki yerini almıştır. Söz konusu kurum zamanla, kâtipler dışında kalan diğer çalışanları da kapsayan genel bir nizamnâmeye sahip olmasa da, her birimin kendi içinde bir hiyerarşiyle hareket ettiği karaktere doğru evrilmiştir. Ayrıca Mâbeyn personeli, ait oldukları birimde yaptıkları işler dışında çeşitli görevleri de üzerlerinde bulundurmışlardır. Diğer taraftan, buradaki görevleri sona eren çalışanlar, emekli olduktan sonra, özellikle maaş ödemelerinde birtakım sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu çalışma, Mâbeyn-i Hümayûn'un II. Abdülhamid döneminde geçirdiği dönüşümü, Kurumun kendi çalışma esaslarını ve Kurum çalışanlarının içinde buldukları çeşitli özlük durumlarını ele almayı amaçlamıştır. Çalışmada kullanılan başlıca kaynaklar; Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki konuyla ilgili belgeler, Ali Akyıldız'ın DİA'da yer alan makalesi, Carter V. Findley'in *Kalemîyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi* adlı eseriyle, Örikağasızâde Hasan Sırrı'nın *Sultan Abdülhamid Devri Hâtrâları ve Saray İdaresi* ile Tahsin Paşa'nın *Sultan Abdülhamid, Tahsin Paşa'nın Yıldız Hâtrâları* isimli eserler olmuştur. Mâbeyn-i Hümayûn'la ilgili derli toplu bir çalışmanın yapılmamış olması nedeniyle, bu incelemeyle, söz konusu kurumun bir nebze de olsa aydınlatılmasına katkı sağlanması umut edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *II. Abdülhamid, Mâbeyn-i Hümayûn, Tanzimat Fermanı, Yıldız Sarayı, Bâbüâlî.*

* Bu makale, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde tamamlanan, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Mâbeyn-i Hümayûn ve Görevleri" adlı Doktora tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör. Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCID: 0000-0001-8662-9069, sedat5825_kanat@yahoo.com.tr

Abstract

Abdulhamid II's period has come up to the last times of the Ottoman Empire which it had a lot of problems. In particular, in almost every areas which related to management has been in a situation of turmoil. Furthermore, reform struggles which had gained deepness with announcement of Tanzimat and Islahat decrees had to progress between confusions inside and outside of the country. At this point Sultan has selected that to be managed government affairs from a single center and so, to be collected all the powers of the administration in his hands. He has taken a hang the constitution, previously. After, he has determined Yıldız Palace as place of management instead of Dolmabahçe Palace. After this, Abdulhamid II starts to restructure the Mabeyn-i Humayun, especially, as a Saray organization will consist of many units, which will have be bring a perfect level in the first fifteen years of his reign. Henceforth, a management organization and form which for the state's affairs or for Abdulhamid II's private affairs, has been take its place in history, as far above the function and authorities of Sublime Porte. Mentioned institution has progressed in time towards the character which each unit will move within its own hierarchy, although no owned a general statute book which including other employees outside the clerks. Apart from, Mabeyn staffs have taken over various duties other than the work they do in the unit which they belong to, also. On the other hand, the staffs have encountered difficulties with ending of their task in this institution after retired, especially on salary payments. The current study aims that to review which the transformation of Mabeyn-i Hümayun in Abdulhamid II's period, the working principles of Institution its, and various personal situations of office-bearers of Mabeyn, which they are in. Primarily sources of the study has been documents of Ottoman Archives of Prime Ministry which related to the issue, the article of Ali Akyıldız in the DİA, *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi (Ottoman Civil Officialdom: A Social History)* of Carter V. Findley, *Sultan Abdülhamid Devri Hatıraları ve Saray İdaresi* of Orıkagasızade Hasan Sırrı, *Sultan Abdülhamid, Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları* of Tahsin Pasha. With this analysis has been expected to be contribute for lighted up of the institution, if a partly too, because of don't made a study which well coordinated relation to the issue.

Keywords: *Abdulhamid II, Mabeyn-i Humayun, Tanzimat Decree, Yıldız Palace, Sublime Porte.*

Giriş: Kavramsal ve Kurumsal Olarak Mâbeyn'in Gelişimi

Mâbeyn kelimesi, lügatte, "aradaki yer" veya "iki şeyin arası" anlamına gelmekte olup, sözcük Osmanlı siyâsî literatüründe, sarayda Padişahın resmî bürolarıyla, yerli-yabancı ziyaretçilerini ağırladığı, dinlenip eğlendiği yerlerin bulunduğu bölüm için kullanılmıştı. Mâbeyn tabirinin kullanılmaya başlandığı tarih kesin olmamakla beraber, mekân olarak 1675 yılından beri vardı (Akyıldız 1998: 283). Burası imparatorluk hanedanının, yönetimin diğer kesimleriyle arasında bağlantı kuran, bir tür sekreterlik vazifesi görürdü (Findley 2008: 23; Wasti 1996: 1). Bazen "*Mâbeyn-i Hümayûn-ı Cenâb-ı Mülûkâne*" şeklinde ifade edildiği de olurdu (Pakalın 1983). Zamanla yönetim gücü ve merkezlerinin Saray'ın dışına çıkmaya başlamasıyla birlikte, Mâbeyn'i eskisinden daha etkin bir konuma taşıyacak olan süreç de işlemeye başladı (Akyıldız 1998: 283-284).

Sultan II. Mustafa devrinde Saray teşkilatında yapılan bir düzenlemeyle, "Hasoda" görevlilerinin, Padişahın özel hizmetlerini yerine getirme vazifelerine ek olarak, yine bu odada bir de "Saray Kitâbeti" oluşturuldu (Akyıldız 1998: 284). Artık mühim meselelerin,

kimi zaman dört gün dört gece görüşüleceği bir yönetim merkezine doğru yol alınıyordu (Abdülhamid 2013: II, 132).

Sultan I. Abdülhamid zamanına gelindiğinde, ilk olarak Topkapı Sarayı'nda bulunan "Hünkâr Sofası" kısmı "Mâbeyn" olarak isimlendirildi. Burası padişahın başlıca yaşam ve çalışma alanıydı. Yine bu dönemde, burada bulunan Yavuz Sultan Selim Dairesi de, "Yeni Mâbeyn" olarak düzenlendi (Akyıldız 1998: 284). Bir de "Küçük Mâbeyn" vardı ki, içerisinde hükümdarın kullandığı çalışma odaları bulunurdu (Wasti 1996: 1).

Sultan III. Selim, 1792 yılında, Mâbeyn görevlilerinin olduğu kısımda birtakım yeniliklerle birlikte, Sırkâtibi için de özel bir oda yaptırdı ve yine devlet işleriyle özel işleri için, Mâbeyn'i kullanmaya devam etti (Akyıldız 1998: 284).¹ Böylece III. Selim zamanında Mâbeyn, "organize bir Saray kurumu" olarak ortaya çıkmaya başladı (Wasti 1996: 1). Bunun yanında Kurumun yapısı Hazine-i Hassa Nezâreti gibi bir karmaşıklığa da sahipti (Findley 1994: 229). Sultan II. Mahmud, Ekim 1831'de Silahdarlığı kaldırdı ve arkasından Sırkitâbeti'ni Mâbeyn Başkitâbeti'ne dönüştürdü. Onun Saray'da kurduğu sistem, Sultan II. Abdülhamid dönemine kadar önemli bir değişiklik geçirmedi (Akyıldız 1998: 284).

II. Abdülhamid zamanına gelindiğinde Mâbeyn-i Hümâyûn, iş ve personel hacmi yönünden devasa bir değişim yaşadı ve iyice sembolikleşen Dîvân-ı Hümâyûn'la birlikte, diğer Saray kurumları da tüm işlevlerini Yıldız Sarayı'na yani Mâbeyn'e bıraktı (Seyitdanlıoğlu 2012: 255-270).

Mâbeyn-i Hümâyûn'un, II. Abdülhamid döneminde yeniden yapılandırma neticesinde geldiği konum, diğer resmî devlet daireleri gibi olmadı. Söz konusu kurum, kendi içerisinde yer alan görevlilerin, belli bir hiyerarşi içerisinde hareket etmelerine ve oldukça kalabalık bir sayıya ulaşmış olmalarına rağmen, yine de, örneğin bir Bâbîâlî veya Hariciye Nezâreti kadar, büyük bir hacme ulaşmadı. Mâbeyn teşkilatı, uzun yıllar sonucunda oluşmuş olan diğer devlet kurumlarından bu yönüyle ayrılır. Kurumun fonksiyon noktasındaki ağırlığı ise, tüm devlet dairelerinin ötesine geçer.

¹ Esasında Sırkâtibi isimli görevli Osmanlı sarayında eskiden beri vardı. Geniş bilgi için bkz. Shaw, S. J.-Shaw, E. K. 2010: 153. III. Selim'in yaptığı, Batılılaşmak için yapılan reformların getirdiği ağır bürokratik yükün hiç değilse bir kısmını yönetebileceği ve güvendiği kâtiplerden oluşan bir teşkilat yaratmak oldu. Diğer yandan, Sırkâtibi, Hasoda ağalarından olup, padişahın özel yazıcısıydı. Yazı kâğıdı vs. ile kendisine gerekli diğer malzemeleri, boynuna asılı ve sırma işlemeli büyük bir torbada taşırdı. Altın dividi ise, belindeki kuşağında bulunurdu ve böyle bir dividi, ondan başkası kullanamazdı. Padişah camiye giderken ona sunulan dilekçeleri toplardı. Padişahın özel kütüphanesini muhafaza ederdi. Müteferrika ve çavuşların ana defterleri; haraç, cizye, avarız ve mukataa defterleri onda dururdu. Padişah bu defterleri hükümetin kayıtlarıyla karşılaştırmak istediğinde hemen ona takdim ederdi (Sertoğlu 2015: 488). Onun önemi Sırkâtibi ayrıca, padişahı adım adım takip eder ve onun her hareketini, sözünü, eylemini, kararını da defterine kaydederd (Karpas 2017: 590). Padişahın özel işlerini yapanlar arasında Sırkâtibinin yanında Hasodabaşı da önemli bir konumdaydı (Göncü t.y.: 49).

II. Abdülhamid dönemindeki oluşum ve yapılanması diğer devlet daireleri gibi olmayan Mâbeyn-i Hümâyûn'da, birçok etkili insan vardı. Üstelik bu kişilerin ağırlıkları, temel görevleriyle de sınırlı değildi. Mesela Mâbeyn Müşîrinin esas vazifesi, askerî konularda II. Abdülhamid'e yardımcı olmak iken, Kurum içindeki ağırlığı veya fonksiyonu, bu konuları aşmıştı. Bir defasında, Mâbeyn Müşîri Gazi Osman Paşa, Mekteb-i Harbiye'de yapılması önerilen karma eğitime karşı çıkmış ve böylece bu düşünce gerçekleştirilememişti. Yine Mâbeyn Başkâtibi (Padişahın özel kalem müdürü) ve Ser-kurenâlar (sarayda Padişahın şahsî işlerini yerine getiren görevliler olan mâbeyncilerin amiri) Sultanın, görüşlerine oldukça kıymet verdiği kişilerdi. Bu görevlilerin dışında, Kurum içinde kendilerine özel oda tahsis edilmiş olan ve bir nevî "danışman" statüsünde bulunan insanlar da söz konusuydu. Arap İzzet Holo Paşa bu danışmanlardan birisiydi. Paşa, aslında Mâbeyn'deki maliye komisyonlarından sorumlu olmasına rağmen, kimi zaman, üst düzey bürokratlar arasında, Padişah adına tahkikat da yapardı. Ayrıca kimi önemli siyasî konularda görev alırdı. Mesela, Theodor Herzl'le bile görüşme yapmıştı. Kısacası İzzet Paşa, pek çok işi uhdesine almıştı ve hepsini birlikte yürütürdü (Bölükbaşı 2005: 117-118). Askerî konularda Gazi Osman Paşa, Nusret ve Derviş paşalar; malî konularda Büyük ve Küçük Said, Agop ve Abdüllatif Suphi paşalar, önemli görevlerde bulundular.

Gerek yerli gerekse yabancı literatürde yer alan oldukça sınırlı² bilgiyle yola koyulan bu çalışmayla, Mâbeyn-i Hümâyûn'un, II. Abdülhamid'in yönetim anlayışı çerçevesinde bürokratik yapısı ve çalışma usulleri ile mâbeyncilerin olumlu olumsuz çeşitli özlük durumları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece, II. Abdülhamid'in saltanatının sonuna kadar en etkin yönetim organlarından birisi olan, fakat hakkında çok az çalışma bulunan kurumun bir yönü tanıtılmaya gayret edilmiştir.

1.Padişahın Mâbeyn-i Hümâyûn Çalışanlarını Atama Usulleri

II. Abdülhamid tahta çıktığında, yaşamış olduğu olumsuz tecrübelerin oldukça etkili olduğu bir ruh hali içindeydi ve onun zihninde, devleti nasıl idare etmesi gerektiğine ilişkin fikirler zaten oluşmuştu. Daha şehzâdeliği zamanında; kızı Ulviye'nin yanarak ölmesi, amcasının tahttan indirildikten sonra intihar etmesi veya öldürülmesi, yine bazı paşaların öldürülmeleri, kardeşi V. Murad'ın aklî dengesini yitirmesi gibi, oldukça yıpratıcı olaylar yaşamıştı. Dolayısıyla onun, Mâbeyn'de görev alacakları belirlerken yaşadığı bu kötü

² Mâbeyn-i Hümâyûn'la ilgili birkaç kaynak verilecek olursa başlıca şunlar sayılabilir: Çalışmada kullanılan temel bilgilerin yer aldığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan *Yıldız Arşivi*, *Sicill-i Ahval Komisyonu Defterleri*, *Bâbîâlî Evrak Odası*, *İrade Tasnifleri*, Akyıldız 1998: 283-286, Göncü t.y.: 49-61, Karaca 2002: 610-628, Tahsin Paşa 1990, Eğinli Said Paşa 2011, Örikağasızâde Hasan Sırrı Efendi 2007, Bölükbaşı 2005, J. Stanford Shaw ve Ezel Kural Shaw 2010, Findley 1994.

olayların etkisinde olarak kararlar aldığını söylemek, oldukça mantıklıdır. Bir defasında, Ziya Paşa'yı kendi Başkâtipliğine atamakta isteksiz davranması, yalnızca Paşanın, kardeşi Murad'ı mason yapan kişi olduğundan kaynaklanmamıştı.³ Padişahın yaşadığı bu olumsuz tecrübelerin sayısı, saltanatı sırasında artmaya devam etti. Öte yandan II. Abdülhamid'in, tahtı devralır almaz ilk yaşadığı sorunlardan birisi, Mâbeyn kâtiplerinin atanmasında ortaya çıktı (Küçük 1998: I, 217). Aslında bu durum, Tanzimat boyunca yönetim merkezi olarak ağırlığı elinde tutan Bâbiâlî'nin direnişinden başka bir şey değildi.

II. Abdülhamid, Mâbeyn-i Hümayûn'da görev alan kişilerin kimisinde çözülmesini veya iletilmesini istediği meseleyi hakkıyla yerine getirecek bir zekâ ararken, kimilerinde ise, bundan ziyade sadakat ve kabiliyet arzu ederdi. Bir defasında Başmâbeynciliğe getirdiği Hacı Ali Paşa, ona ihanet etmeyeceğini düşündüğü bir yer olan, üvey annesinin konağında yetişmiş birisiydi (Tahsin Paşa 1990: 48-49) ve atanması için sadakatini garantileyen bu geçmiş yeterliydi. Diğer taraftan Paşanın liyakati, mesela çeviri yazıda, çok iyi değildi (Dorys 1907: 95). Tüfenkçibaşı Müşîr Tahir Ağa'nın bu göreve getirilmesinin sebebi, onun, II. Abdülhamid tarafından şehzâdeliği zamanında "pek ustası olduğu" kılıç oyununda seyredilmesi idi (McCullagh 2005: 37). Hakkı Bey ise, muhtemelen güzel yazı yazma yeteneği sayesinde, kâtip olarak alınmıştı. Bahriye Mektebi'nden Mustafa Bey'in atanma sebebi ise, fotoğraf kullanmayla ilgili bir makalesiydi (Biren 2006: I, 59).

Mâbeyn-i Hümayûn'a personel alımları, genelde Padişahın isteklerine göre olduğu gibi, bazen alınması düşünülen birimin en yüksek yöneticisinin veya Mâbeyn'de nüfuz sahibi olan kişilerin tavsiyeleriyle de gerçekleşebilirdi. Mesela yâverler alınırken, Padişahın görüşü yanında, bazen Mâbeyn-i Hümayûn Ferîği veya Saray'da itibarlı birisi etkili olurdu (Karaca 2002: XIII, 1103). Diğer yandan, Mâbeyn'de emeklilik, ölüm gibi nedenlerle boşta kalan bir görevi talep edenler olabilirdi. Bunlardan birisinde Asım ismindeki kimse, boş kalan Mâbeyn Müşîrliğine atanmak istediğini bildirmişti. Üstelik bu göreve atanma arzusunu, geçmiş hizmetlerini hatırlatarak temellendirmişti (BOA. Y.EE., 14/104/1, 31 Ağustos 1904). Diğer yandan, ilk defa işe başlayacak olan memurların sadakatini garantilemek için, Ocak 1903'te getirilecek olan yeni yöntem, onlara, halifeye sadakatten ayrılmayacaklarına, verilen vazife ve güveni suiistimal etmeyeceklerine ilişkin yemin ettirilmesi oldu (Eraslan 1995: 215-216). Bu tarz bir yemin etme usulünün, Mâbeyn çalışanlarını da kapsamı kuvvetle muhtemeldir.

II. Abdülhamid kimi zaman, ihtiyaç duyduğu kişilerin sahip olmalarını istediği vasıfları Başmâbeynciye iletir, o da adaylarını Padişaha takdim eder, Padişah da onlardan birisini

³ Bu neden -eğer Ziya Paşa gerçekten böyle bir faaliyette bulunmuşsa- her insan gibi II. Abdülhamid'in de, sadece kendi bilebileceği, yukarıda sayılan ve sayılmayan nedenlerden sadece birisidir ve diğerleriyle beraber anlamlıdır (Bkz. Koloğlu 2004: 116).

atardı. Örneğin Arap İzzet Holo Paşa, bu şekilde atananlardandı. Ayrıca atamalar, gazetelerin “Resmî Haberler” kısmında ilan edilirdi (Mayakon 2010: 50).⁴

Padişah, Mâbeyn’de vazifelendirilecek kişiler konusunda, kendi yönetim anlayışına da uygun ise, kendinden önceki padişahların tercihlerine uyardı. Örneğin, amcası Abdülaziz zamanında Mâbeyn Kâtibi olan Ziya Paşa’nın okçularından Fazıl Bey, II. Abdülhamid zamanında, amcasının “yadıgârlığı”nı ve “nezd-i şâhânedeki kıymetli” konumunu korudu (Bolayır 2007: 275). Diğer taraftan II. Abdülhamid, hemen elinin altında olup, adeta gözbebeği seviyesine gelmiş bulunan Mâbeyn Kurumu’nu, olabildiğince yetkin hale getirme uğraşısını, son günlerine kadar devam ettirdi. Böylece, çeşitli kurum ve kademelerde görev yapan kimi kişileri, yakın çalışma ekibine katmaya, tüm saltanatı boyunca devam etti. Mesela, Harbiye Nezâreti Kalem-i Mahsusu’nda memur olan Fuad Bey, bu görevine ilaveten, Mâbeyn-i Hümayûn İkinci Mütercimliğine getirilmiş ve maaşı da üç bin kuruşa yükseltilmişti (BOA. BEO., 2125/159348/1, 27 Temmuz 1903). Yine “Şûrâ-yı Devlet-i Mülkiye Dairesi müdâvimlerinden izzetlü Saâdeddin BeyEfendi’nin Mâbeyn-i Hümayûn-ı Mülûkâne hizmet kitâbetine tâyini” irade buyrulmuştu (BOA. BEO., 2781/208515/1, 14 Mart 1906).⁵

2. Mâbeyn-i Hümayûn’un Günlük Çalışma Kuralları

2.1. Giriş-Çıkış Kuralları

Mâbeyn’e giriş-çıkışlar sürekli olarak kayıt altına alınırdı ve ziyaretçilere, üzerinde o günün tarihiyle, gelen kişinin şahsî bilgilerinin bulunduğu bir giriş kartı verilirdi (Akyıldız 1998: 286). Gelip-gidenlerin listeleri, “Mâbeyn-i Hümayûn Cenâb-ı Mülûkâneleri’ne amed ü şüüd eden kulları”, “Mâbeyn-i Hümayûn Cenâb-ı Mülûkâneleri’ne gelen zevât-ı resîde-i kulları” gibi başlıklar altında tutulurdu (BOA. Y.PRK.BŞK., 1/36/2, 28 Ekim 1877; BOA. Y.PRK.BŞK., 1/36/1, 2 Ağustos 1878).

Aşağıdaki tablo, Mâbeyn-i Hümayûn’a gelenlerin kaydedildiği bir listeden uyarlanmış ve kayıtların nasıl tutulduğuna dair bir örnek olmak üzere verilmiştir. Çizelgenin burada yer alan kısmı ilk bölümü olup, devamındaki kısmı ise, Mâbeyn-i Hümayûn’a gelen diğer kişiler ile kimleri ziyarete geldiklerini göstermektedir. Çizelge incelendiğinde, akşam ve gündüz yapılan ziyaretlerin ayrı ayrı sütunlarda kaydedildiği anlaşılmaktadır. Bazı ziyaretçilerin geliş vakitleri ise yazılmamıştır.⁶

⁴ Bunlardan ayrı olarak, “Resmî Gazete’de” de ilan edilmiştir (Bkz. BOA. Y.PRK.PT., 5/57/1, 15 Ekim 1889).

⁵ 1877-1918 yılları arasında görev yapan Mâbeyn personelinin Salnâmeler temel alınarak yapılan bir dökümü makalenin sonunda ek olarak verilmiştir.

⁶ Sol sütunlar akşam saatlerine aittir. Liste için bkz. BOA. Y.PRK.SGE., 1/62/1, 26 Mart 1881.

Tablo 1. Mâbeyn-i Hümâyûn'a Gelenlerin Kaydedildiği 26 Mart 1881Tarihli Liste

Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Cenâb-ı Mülûkâneleri'ne Gelen Kişiler				
14 Mart 1297		Esâmî	Cumartesi	
Saat	Dakika		Saat	Dakika
-	-	Başvekil Said Paşa Kulları	3	00
4	40	Şehremânet Nâzırı Mazhar Paşa Kulları	3	15
5	30	Mekâtib-i Askeriye Edhem Paşa Kulları	4	10
-	-	Dâhiliye Nâzırı Mahmud Nedim Paşa Kulları	5	15
9	40	Ahmed Muhtar Paşa	5	15
7	00	Bağdad Valisi Abdurrahman Paşa Kulları	5	40
9	10	İsmail Hakkı Paşa Kulları	5	40
8	30	Nâfia Nâzırı Hasan Fehmi Efendi Kulları	5	50
-	-	Maârif Nâzırı Kâmil Paşa Kulları	7	00
8	30	Müfettiş Saffet Paşa Kulları	7	00
8	00	Hüseyin Hüsnü Paşa Kulları	7	00
11	40	Fuad Paşa Kulları	7	40
11	40	Âsaf Paşa Kulları	8	00

Çeşitli nedenlerle Saray'a gelecek olan yabancı ziyaretçiler de, önceden randevu almak durumundaydılar. Mesela, Ocak 1895 ile Şubat 1899 tarihleri arasında Fransa cumhurbaşkanı olarak görev yapan Feliksfor (Félix Faure), cumhurbaşkanı olduktan sonra, onun II. Abdülhamid'e yazmış olduğu mektubu okuyarak, "nâil-i şeref misül olmak" isteyen İstanbul'daki Fransız sefir, buna hangi gün mazhar olabileceğini sormuştu (BOA. Y.PRK.BŞK., 40/3/1, 21 Şubat 1895). Yine, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki ilişkileri düzeltme göreviyle İstanbul'da bulunan Vambery'nin, hergün Saray'a gelerek önemli siyasî konulardaki fikirlerini sunması için belirlenen saat on bir ile bir arasıydı (Öke 1983: 45).

Resmî-gayriresmî günlük bir yaşamın devam ettiği Mâbeyn-i Hümâyûn'un ihtiyaçlarını karşılayan, esnaftan çeşitli kimseler de bulunurdu. Bu kişiler, her istedikleri zaman Saray'a giremezlerdi. Mâbeyn'e hizmet etmekle tanınan esnafın isimlerini içeren pusulalar, onlar daha Saray'a gelmeden "bevvâbân-ı şâhâneye (saray kapıcıları)" verilmek zorundaydı. Böylece, esnaftan olan bu insanlar, "me'zûniyet sıfatıyla Mâbeyn-i Hümâyûn kapısından girebilirlerdi." Gelen esnaf, rutin olarak Mâbeyn'e hizmet etmekle tanınmış bir kimse değilse, o zaman, kapıcılar arasından görevlendirilecek birisi aracılığıyla, o esnafa ruhsat düzenlenir ve ancak bu şekilde Saray'a girmesi mümkün olurdu (BOA. Y.PRK.SGE., 1/13/1, 1877-1878).

Dönemin karışıklıkları içerisinde, memnuniyetsizliklerini çeşitli biçimlerde ortaya koymak isteyenler de, Saray'a gelmek istedikleri zaman yukarıdaki usuller çerçevesinde hareket etmek zorundaydılar. Bir defasında, Tersâne-i Âmire ameleleri, -muhtemelen çalışma koşullarının olumsuzluğundan- toplanmışlar ve Mâbeyn-i Hümayûn'a gitmek istemişlerdi. Tabi ki, “*şu hâle rızâ-yı hümayûn-ı hazret-i padişahî külliyyen münâfi*” idi ve II. Abdülhamid, kural dışı olan “*bu uygunsuzluğun adem-i tekrarı esbâbının istihsâli*”ni istemişti (BOA. BEO., 3267/244958/1, 9 Mart 1908). Yani bu tarz bir hareket Padişahın hoşuna gitmemiştir ve tekrar edilmemesi için gerekli önlemlerin alınmasını istemiştir.

2.2. Yazışma Kuralları

Mâbeyn-i Hümayûn; yazışma, izin, evrak muhafazası vb. konularda belli bir nizam çerçevesinde işlerdi. Bunun için açık ve anlaşılır hükümler içeren ve yirmi yedi maddeden oluşan bir nizamnâme hazırlanmıştı (BOA. Y.EE., 10/28, 27 Nisan 1909).⁷ Mâbeyn'de uyulması gerekli yazışma kuralları, söz konusu nizamnâmede aşağıda özetleri çıkarılan şu maddelerle açıklanmıştır:

- Mâbeyn'de çalışanlar ile buradaki önemli kişiler için Padişah tarafından yazdırılannâme, telgraf, bazı özel günlerde okunan Nutk-ı Âlî'ler, Meclis-i Vükelâ zabıtları, resmî-hususî tezkirelerin özetleri, çıraklık maaşına dair yazılan iradelerin müsveddeleri, bu evrakların kaydına mahsus olan bir deftere işlenirdi. Ayrıca burada, uzun süreli dönemleri kapsayan resmî tezkerelerin kaydı için, ayrı bir defter de bulunurdu.
- İradeler deftere kaydedilirken, başına o günün tarihi atılırdı.
- Tezkire (aynı şehir veya kasabada bulunan resmî daireler arasındaki yazışmalar, Pakalın 1983) “*hükümlü olduğu takdirde*”⁸en üst kısma, İrâde-i Seniyye aynen yerleştirilirdi. Tezkirenin hangi dairenin defterinde kayıtlı olduğu, çıkartılmış olan özetlerinin kenarlarına, şerh düşülerek belirtilirdi.
- Hükmü kalmayan evraklar ile müsveddeler, mühürlü bir sandık içinde muhafaza edilip, her senenin sonunda, kâtiplerden birinin huzurunda imhaettirilirdi. O yıl kullanılan sandık, korunmak üzere evrak mahzenine gönderilirdi.

⁷ II. Abdülhamid'in tahttan resmen indirildiği tarih 27 Nisan 1909 olmakla birlikte, onun yerine V. Mehmed Reşad'ın resmen tahta çıkarıldığı tarih 28 Nisan 1909'dur (Akman 2007: 47).

⁸ “*Divanlardan çıkan emir/hükümlerin ilgili yerlere gönderilecek asıllarının yazılmaları için hazırlanan tezkirelere ‘emir/hüküm tezkiresi’ denirdi. Emrin gönderilmesine sebep olan şey özetlendikten sonra emir/hüküm yazılırdı*” (Kütükoğlu 1994: 250).

- Mâbeyn-i Hümâyûn Kitâbet Dairesi'nin kırtasiye masraf ve hesaplarından, görevlendirilen bir kâtip sorumlu olurdu.
- Başkâtip, kâtipler arasından istediği birini çağırarak, yazdırmak istediği evrakı dikte ettirebilirdi.
- Kâtipler, Padişahın veya Başkâtibin izni veya emri olmadıkça, Daire-i Kitâbet'tekiler dışında ve "*Heyet-i Kitâbet'e aid*" işlerden başka kimsenin "*bir kâğıdını*" yazamazlardı.
- Kalem Dairesi'ne, Padişahın iradelerini getiren görevlilerden başkası kesinlikle giremezdi. Bunun dışında, gelen kişi, mutlaka Dairede birisiyle görüşmek isterse, onunla dinlenme odasında görüşülürdü.
- Kitâbet Dairesi'nde, "*ne muamele cereyan ettiğinin*" sorulması, "*zaten hilâf-ı usul*" olduğundan, bu soruya cevap verilmezdi. Yine Dairedeki evrak, ne olursa olsun, "*mütâlaâ ve tahrîr için*" başka bir daireye çıkarılamazdı. Dairede bulunan evrak ve defterler, ister aslı ister sureti olsun, ancak Padişahın istemesi veya Başkâtibin emriyle verilebilirdi. Bunun dışında verilmesi kesinlikle yasaktı.
- Gece Mâbeyn'de nöbete kalan kişi, Başkâtibin vekili konumunda olduğundan, eğer gece, önemli bir belge gelirse, bunu kendi mührüyle mühürleyip bir zarfa yerleştirerek Padişaha takdim ederdi. Nöbetçiye, ertesi gün öğleden sonra dinlenme izni verilirdi. Gece nöbete kalan görevliler, Padişah tarafından bir telgraf veya tezkere yazılması istenirse, evrakı yazarlar ve imzalayarak, ertesi gün, Başkâtibet makamına bilgi verirlerdi. Ayrıca nöbetçi olan kişi veya kişiler, kim çağırırsa çağırсын Kalem Odası'nı terk edemezdi.
- Kâtipler, mesai saati bitip de herkes dağıldıktan sonra evrak ve müsveddeleri, çalıştığı birim ile Başkâtibet makamının mührüyle mühürleyerek dolaplara yerleştirirlerdi.
- Yabancı devlet makamlarıyla yapılan yabancı yazışmaları Padişaha sunma ve bunlara verilecek cevapları, Fransızca olarak kaleme alarak mahallerine bildirme görevini, "*Tahrîrât-ı Ecnebiye Kâtipleri*" yerine getirirlerdi. Eğer bu konularda yardıma ihtiyaçları olursa, Heyet-i Kitâbet'e bildirirlerdi.
- Kâtiplerin hepsi, Cuma Selâmlığı ve diğer merasimlerde hazır bulunurlardı. Geçerli mazeretlerle işe gelemeyecek olan kâtipler, gelemeyeceklerini önceden Daireye haber verirlerdi.

- Padişahın, birisi aracılığıyla gönderdiği irade pusulası teslim alınırken, getiren kişinin mühür veya imzasının olmasına dikkat edilip, bu pusulalar, sene sonunda diğer evraklarla beraber ciltlenerek korunurdu.
- Taşrada görev yapan memurlar için, Kitâbet Dairesi'nde, vazifeye başladıkları tarihi de içeren hususî bir defter tutulurdu. Bu defter, onların atanma veya görevden alınma muamelelerinde kullanılırdı.
- Bâbiâlî ile askerî kurumlardan yazılan izin tezkerelerine dair Padişahın iradelerini içeren ek notların bir örneği, yazıldığı günün akşamı Padişaha sunulurdu.

Tablo 2.Mâbeyn Mütercimleri Listesi (1897 ve 1899) (Balcı 2013: 233-235)

1897		1899	
İsim	Maaş (kuruş)	İsim	Maaş (kuruş)
Abdullah Bey	3.100	Abdullah Bey	6.600
Ali Fehmi Bey	1.000	Adil Bey	1.500
Ali Haydar Bey	1.500	Ali Fehmi Bey	2.000
Ancelo Efendi	3.135	Ancelo Efendi	5.135
Bogos Efendi	1.600	Corci Efendi	1.000
Feyzullah Bey	2.500	Foid Efendi	2.700
Foid Efendi	2.700	Hakkı Bey	3.200
Hakkı Bey	3.200	Haydar Bey	1.500
Hikmet Bey	915	Herman Efendi	1.500
Hüseyin Bey	800	Hüseyin Bey	1.300
Maliyakaz Efendi	1.000	Mahmud İzzet Bey	2.500
Mehmet İzzet Bey	1.925	Maliyakaz Efendi	2.000
Memduh Bey	2.166	Memduh Bey	2.000
Nermi Bey	1.800	Nermi Bey	3.500
Rasim Bey	1.000	Ohannes Efendi	1.500
Rıza Bey	3.591	Rasim Bey	1.000
Sabuncu Efendi	4.104	Sabuncu Efendi	6.000
Said Bey	800	Said Bey	800
Sırrı Bey	1.600	Sırrı Bey	1.600
Şakir Bey	700	Şakir Bey	2.000
Şefik Bey	800	Şefik Bey	800

2.3. Kurum İçi Diğer Kurallar

II. Abdülhamid, halk nezdindeki itibarına verdiği önem nedeniyle, Saray kadınlarının ve diğer saraylıların sokağa çıkmalarını sıkı kayıt ve şartlara bağlamıştı (Soko 2010: 45). Bu bağlamda Padişah, Mâbeyn-i Hümayûn'da çalışanların genel görüntülerine büyük önem verir, hatta bazen borçlarını ödeyememe gibi itibarlarını sarsabilecek durumlarda onlardan

yardımını esirgemezdi (Akyıldız 1998: 285). O, Mâbeyn çalışanlarının her anlamda temiz bir hayat sürdürmelerini isterdi (Bolayır 2007: 279). Öte yandan, en yoğun olarak akşam yemeğinden sonraki saatlerden, gecenin geç saatlerine kadar çalışılan Mâbeyn'de, akşamüstü gelen maruzat, özetleriyle birlikte Padişaha sunulurdu. Bunların cevapları, genelde sabahları gönderilirdi. Kâtiplerin aralarında yaptıkları tartışmaların, bazen sabahlara kadar sürmesinden dolayı, burada nöbete kalanlar için, sıkı bir yatış-kalkış programının uygulanmadığı anlaşılmaktadır. Mesai saatleri sırasında aralarında konuşmaları pek hoş karşılanmayan kâtiplerden bazıları, öğrenmiş oldukları Mors Alfabeti'ni, parmaklarını çalışma masalarına vurmak suretiyle, istedikleri mevzularda - ihtimal ki hiciv ağırlıklı- konuştukları bir iletişim aracı haline getirmişlerdi. Dairede elektrik kullanmaya izin yoktu ve böylece aydınlatma mumlarla yapılırdı. Ayrıca, II. Abdülhamid, 1885'in sonlarına kadar, çalışanların sakal bırakmalarını istedi. Sonradan bu uygulama, üzerinde durulmadı (Biren 2006: I, 57, 61, 68, 75-76).⁹

Uyulması gereken kuralların, bazen kendiliğinden oluştuğu da görülürdü. Mesela bir keresinde, Kapıcıbaşı, "*Saray'a karyola gelmez deyiverince*" ihtiyaç olmasına rağmen Mâbeyn'e üçten fazla karyola getirilmesi yasaklandı.¹⁰ Önceden, Abdülmecid ve Abdülaziz dönemlerinde, akşam yemeği yenilip de, Padişah Harem'ine çekildikten sonra, Mâbeyn çalışanları serbestçe dolaşabildikleri halde, II. Abdülhamid zamanında, bu katiyen mümkün değildi. Padişah bir defasında, sağlık problemleri nedeniyle Adalar'a gitmek isteyen Mâbeyn Müşîri Gazi Osman Paşa'yı bile, nazikçe geri çevirmişti (Sırrı 2007: 138-139).

Özel bir memuriyetle veya kabul edilebilir bir gerekçeyle birkaç gün makamında bulunamayacak olan Başkâtibin yerine, II. Abdülhamid'in atadığı kişi vekâlet ederdi. Başkâtibet makamının boş kalma süresi birkaç saatle sınırlıysa, bu makama sırasıyla, önce İkinci sonra da Üçüncü Kâtip vekâlet ederdi (BOA. Y.EE., 10/28, 27 Nisan 1909). Yani Mâbeyn'de, evvel (birinci)-sânî (ikinci) şeklinde taksim edilen görevlerde, ilk sıradaki görevliye herhangi bir şey olduğunda yerine genelde ikinci sıradaki vazifeli atanırdı (BOA. İ.DH., 1394/22/1, 22 Mart 1902). Ayrıca, Mâbeyn çalışanları, Padişah'tan izin almadan geceleri evlerine gidemezlerdi. Çünkü bir keresinde, II. Abdülhamid "*ne kadar sık sık gider iseniz zararı yok fakat her halde benden ruhsat almayınca eve gitmemelisiniz. Sizin evde olduğunuzdan benim malûmâtım olmalı*" demişti (Eğinli Said Paşa 2011: 88).

Başkâtibin yanına girerken giyilmesi gereken elbise, redingot ve koyu pantolondur (Mayakon 2010: 50, 161). Çeşitli merasimlerde yer alan Saray görevlileri, "resmî elbise"

⁹ Sultanın odasına, ancak kapısına asılı bulunan kalın ve ipekli bir kordonun ucundaki zili çalmak suretiyle girilebilmiştir (Mümtaz 2008: 5).

¹⁰ Fakat bu kuralın, ileride daireye bir oda ilavesiyle ortadan kalktığı belirtilmektedir (Bolayır 2007: 299).

giymek durumundaydılar. Mesela tüfenkçiler, Selâmlık Resmi'ne giderlerken, iki düğmeli uzun lacivert bir setreyle pantolonun yanında, deve derisinden yapılmış bir de çizme giyerlerdi. Başlarında ise, mavi püküllü nar kırmızısı bir fes bulunurdu (Soko 2010: 237). Selâmlık gibi merasimler için görevli olanlar, yine belli kıyafetler giymek zorundaydılar (Bolayır 2007: 277).

Mâbeyn çalışanlarıyla beraber Saray'da görev yapan hiçbir personel, Ser-kurenâlık'tan izin almaksızın borçlanamaz veya herhangi bir alım satım gerçekleştiremezdi (Terzi 2007: 80). Saray hizmetine alınan kişilerin, geldikleri eski kurumla ilgili işlerini bizzat giderek takip etmeleri yasaktı. Bu işleri, başlarında bulunan amir takip ederdi (Sırrı 2007: 148).

Mâbeyncilerin iş saatlerinde aralarında sohbet etmelerine sıcak bakılmamasına rağmen, devlet ricalinden Mâbeyn'e gelenler olduğunda bu kişilerle konuşup sohbet edebildikleri görülürdü. Örneğin, Kasım 1895 ile Şubat 1909 tarihleri arasında Hâriciye Nâzırlığı yapan (Kuneralp 2013: 5) Ahmed Tevfik Paşa, haftada iki kez, Pazartesi ve Perşembe günleri, düzenli olarak geldiği Mâbeyn'e, en azından bir gelişinde, kâtiplerden birisiyle, kâh ayakta kısaca, kâh yarım saat kadar konuşurdu (Mayakon 2010: 118, 163).

İşleri gereği taşımak zorunda olanlar dışındaki görevlilerin, Saray'da silah taşınması yasaktı. Bir defasında Musâhib Firuz Ağa ile yine musâhib olan Nedim Ağa'nın, nedeni kişisel bir çekişmeye dayanan tartışması, Firuz Ağa'nın kalbinden vurularak öldürülmesiyle sonuçlanmıştı. Soko'nun eserinde belirttiğine göre, neticede, Mâbeynci Osman Bey aracılığıyla mahkemeye sevk edilen Nedim Ağa için karar verilmiş ve o, kısasa kısas kuralına göre Beşiktaş Karakolu'nun karşısında idam edilmişti. Emri altındaki bir musâhibin silah taşıdığından haberi olmayan Başmusâhib Tahsin Ağa ile, arkadaşlarının silah taşınmasıyla ilgili olarak gerekli yerleri bilgilendirmeyen birkaç musâhib ise ömür boyu Hicaz'da ikâmete gönderilmişti (Soko 2010: 169-171).¹¹

2.4.Merasimlerdeki Kurallar

Henüz Yıldız Sarayı'na taşınmadığı dönemde, bayramlaşma törenleri için Dolmabahçe Sarayı'na doğru yol alınırken mâbeyncilerin yeri, yürümek suretiyle Padişahın arabasının arkasıydı ve kâtipler burada kıdem sırasına göre yerlerini almak zorundaydılar (Mayakon 2010: 51-53). Mâbeyn'de bulunan Dîvân Dairesi'nde yapılacak bir törende büyük devlet adamları en ön sırada, yüksek rütbeli askerler ikinci sırada, yâverlerin yarısıyla çavuşlar

¹¹ Ayrıca Dârüssaâde Ağası Şerafeddin Ağa, Baş ve İkinci musâhibler ile, diğer birkaç musâhib de sürgün edilmişlerdir (Ali Said 1994: 77-78). Padişahın kendisinin, onu tedirgin edebilecek her vakitte, hemen kullanabilmek için, "samur kürkünün cebindeki altın fildişi kabızlı tabancasını" hazır bulundurduğu söylenmiştir (Haslip 2001: 150, 243).

onların arkasında yer alırlardı. İçinde kâtiplerin de olduğu mâbeynciler, Padişah Tahtı'nın arkasında, hademeler, orta boşlukta yerini alan Heyet-i Âyân ve Heyet-i Mebûsân'ın en arkasında dizilirlerdi (Eğinli Said Paşa 2011: 132). Öte yandan, II. Abdülhamid, 28 Mart 1877 günü icra edilen Mevlid-i Şerif'te, Dördüncü Mâbeynci ile Müşîr Said Paşa'ya "*Hayvana binmeyip yanınızda gidiniz.*" demişti (Eğinli Said Paşa 2011: 139). Cuma selâmlıklarında bulunması zorunlu olan Hazinedâr Ustanın arabası, en sonda olurdu. Ayrıca Mâbeyn erkânından orada hazır bulunanlar, cami avlusunun sağ tarafında beklerlerdi (Ayyıldız 2008: 40). Yâverler ve bendegân, herhangi bir vesileyle gerçekleştirilen tebrik günlerinde, Osmanlı sefirlerinden sonra Padişahla tebrikleşirlerdi (Osmanoğlu 2007: 18). Öte yandan, Ramazanlarda yapılan Huzur Dersleri'nde, II. Abdülhamid, yüksek bir yerde ve diz çökmüş bir vaziyette otururken, diğer Mâbeyn görevlileri, dersin yapıldığı salonun hemen yanındaki odada, minderler üzerinde oturlardı (Tahsin Paşa 1990: 178). Dersten sonra, Padişah iftarını yapar, hanedan üyeleri, Mâbeyn erkânı ve davete gelen vekillerle birlikte namazlarını kılarlardı (Ayyıldız 2008: 65-66).

3. Maaşlar ve Masraflar

3.1. Maaşlarda Genel Durum

Osmanlı Devleti'nde sivil memurların, önceden çeşitli isimler altında aldıkları ücretlerin yerine, "aylık" maaş almaya başladıkları tarih 1838'di. 1880 yılına gelindiğinde, maaşları kendi gücüyle ödeyebilen kurumların dışında kalan merkezî devlet kurumlarının aylık maaş ödemelerinin toplamını oluşturan miktar 32.000 Osmanlı lirası yani yaklaşık 3,5 milyon kuruştur. Yine aynı yıl, tayin tahsisi yasaklanmış, gelirlerin daha ciddi bir şekilde tahrir edilmesine başlanmıştır. 1881'de daha ileri bir adım olarak yayınlanan "Memurîn-i Mülkiye Terakki ve Tekâüd Kararnâmesi" uyarınca, kaynağını kesintilerin meydana getireceği emekli aylığı uygulaması getirildi (Findley 2011: 316-317).¹² Bunun yanında, 1896 yılında, personel bilgilerini arşivleyen ve atamaları takip eden "Memurîn-i Mülkiye Komisyonu" kuruldu (Georgon 2006: 178).

II. Abdülhamid döneminin başlarında bir mâbeyncinin ortalama maaşı 30 ile 50 Osmanlı lirası arasındaydı. Padişah ödeneği, 18 milyon 400 bin frank (Dorys 1907: 127, 131-132) yani yaklaşık 1 milyon Türk lirasıydı. Bununla birlikte, Mâbeyn mensuplarının maaş ödemeleri diğer çalışanlara oranla daha düzenliydi.¹³ Ama bu düzenlilik, pürüzsüz işleyen bir

¹² Söz konusu kararnâmenin tarihi olarak 1883 yılının verildiği bir eser için bkz. Karal 2011: VIII, 336.

¹³ Bu durum, Padişah için, "sağlam bağlılıklar temin etmenin bir yolu" olarak değerlendirilmektedir (Osman Nuri, Abdülhamid-i sâni ve Devr-i Saltanatı: Hayat-ı Hususiye ve Siyasiyesi, II, 524'ten aktaran Georgon 2006: 178).

mekanizma şeklinde değildi. Bir keresinde Mâbeyn Akordacısı (akortçusu)olarak çalışan İtalyan Galisto Gampara Efendi'nin biriken maaşının ödenmesi için Hazine-i Hassa Nezâreti'ne, iki ay önce yazılan yazıya dayanarak gereğinin yapılacağını söylenmesine rağmen, ödeme yapılmamıştı ve onun ailesi oldukça sıkıntılı bir durum içerisindeydi (BOA. BEO., 2926/219432/1, 11 Ekim 1906)¹⁴ Eşinin yataktan kalkamayacak derecede hasta olmasından başka, Gampara Efendi'nin kendisi de romatizmadan “ziyâdesiyle muzdaripti” (BOA. BEO., 2926/219432/2, 15 Eylül 1906). Mâbeyn mütercimlerinden Nişan Efendi'nin maaşını, Osmanlı Bankası ödemekteydi ve bir aralık, altı aylık maaşının birikmesi sonucunda konuyla ilgilenilmesi istenmişti (BOA. BEO., 1469/110114/1, 5 Nisan 1900). Öte yandan Saray çalışanlarının maaşları arasındaki farklarda da bir düzensizlik söz konusuydu (Dorys 1907: 131-312). Söz gelimi, ortalama bir mâbeyncinin maaşı, yukarıda söylendiği gibi, 30-50 Türk lirası arasındayken, bir defasında gösterdiği sadık hareketinden dolayı kendisine Yâver-i Ekremlik ünvanı verilen Cevad Paşa'ya bağlanan maaş, 150 altındı (Tahsin Paşa 1990: 202). 1876 sonlarında asıl kadroda görev yapan doktorların maaşı ortalama 2.653 kuruştı. Nöbetçi tabiplik diyebileceğimiz Saray Eczanesi'nde görev bekleyen doktorların ortalama maaşı 546 kuruştı (BOA. Y.PRK.SGE., 1/4/2). Mâbeyn Müşîrinin maaşı, 1877 sonlarında 15.000 kuruştı (Eğimli Said Paşa 2011: 109). Aynı yılın başlarında Mâbeyn-i Hümayûn Müdür-i Evvelinin emeklilik maaşı, 2.500; Ceb-i Hümayûn kâtibinin 1.500; Harem-i Hümayûn kalfasının 600 kuruştı (BOA. İ.DH., 742/60683/1, Mart 1877).

1879 yılında 2.500 kuruş olan (BOA. Y.EE., 72/11/1, 17 Aralık 1879) Ser-kurenânın emeklilik maaşı, 1880 yılı Mayıs ayında 5.000 kuruştı (BOA. İ.DH., 779/63390/1, 31 Mayıs 1880). Bu yüksek seviyedeki maaşlara rağmen, bazen eski Ser-kurenâlar emekliliklerinde, uygun bir memurlukta istihdam edilmek isterlerdi. II. Abdülhamid'in saltanatından hemen önce eski Ser-kurenâ Edhem Bey bunu talep etmişti (BOA. İ.DH., 739/60479/1, 20 Haziran 1876).

Hazine-i Hassa ve Hırka-i Saâdet'te görev yapan hademelerin maaşları, 1841 ile 1877 yılları arasında ortalama 377 kuruştı.¹⁵ Mâbeyn hakkaklarından Abdülkadir Sırrı Efendi'ye bağlanması istenen maaş ise 1.000 kuruştı (BOA. BEO., 1566/117413/1, 17 Ekim 1900) ve istihdam edileceği yeni kurum Meskûkât-ı Şâhâne İdâresi'ydi (BOA. BEO., 1597/119715/1, 14 Aralık 1896). Ancak daha önceden, kendisine zaten 1.100 kuruş maaş bağlandığının anlaşılmasıyla birlikte (BOA. BEO., 1597/119715/2, 7 Aralık 1900) bu defa ona, Meskûkât-ı Şâhâne Müdüriyeti Muâvinliği de verilerek maaşı 2.300 kuruşa çıkarılmıştı (BOA. BEO.,

¹⁴ Ocak 1907'de özlük haklarına hâlâ kavuşamadığına dair bkz. BOA. BEO., 2978/223343/2.

¹⁵ Hademelerden hangi makamlardakilerin ne kadar maaş aldıklarının detaylı bilgisi için bkz. BOA. Y.EE., 110/22/1, t.y. (Maaşların kapsadığı dönem, belgede kaydedilmiş olan, hademelerin işe alınma tarihlerinden yola çıkılarak belirlenmiştir).

1635/122591/1, 21 Mart 1901). Kapıcılar Kethüdâsının maaşı 5.000 kuruştu (BOA. Y.PRK.BŞK., 1/51/1, t.y.). 1881 Nisan ayında Tüfengî Bölüğü'ne getirilen bir kişi ise 4.300 kuruş maaşla işe başladığı (BOA. Y.PRK.BŞK., 4/75/1, Nisan 1881). 1885 yılı sonunda normal bir mâbeynci, serkilerî, ser-şamdânî ve şamdâniyle kapıçukadâr-ı evvelinin ıraklık maaşlarının 1.000 kuruş çıkarılması kararlaştırıldı (BOA. İ.DH., 972/76751/1, 12 Aralık 1885). 1890'ların başlarında sıradan bir kâtibin maaşı 1.500 kuruş oldu. XIX. yüzyılın sonlarında Mâbeyn'den Kâtib-i sâninin maaşı 5.000, kâtip olarak görev yapan Faik ve Cevad beylerin maaşları 4.000, diğer birkaç kişininki 2.500 kuruş ve geri kalanların ise 1.500 kuruştı (Bolayır 2007: 298-299). Mâbeyn Telgrafhânesi'nde çalışan Muharrerât-ı Ecnebiyye Memuru Ohannes Papasyan'ın maaşı 1.000 kuruşken, sonradan 500 kuruş zam yapılarak 1.500 kuruş olmuştu (BOA. İ.DH. 1016/80182/1, 10 Ocak 1887). Mütercimlik (tercümanlık) maaşı 1891'de 10 lirayken, 1896'da 16 lira olmuştu (Sırrı 2007: 20-21, 218). Tercüme Kalemi çalışanlarından Mehmed Reşad Bey'in maaşı 1901 yılı ortalarında 1.050 kuruş, bir ay sonra 1.130 kuruş, iki yıl sonra 1.160 kuruş ve 1905 yılı sonlarında da 1.200 kuruş yükseltilmişti (BOA. HR.SAİD., 21/27/1, 2 Ekim 1909).

Sonuç olarak, aynı dönemde işçilerin 250 ile 350 kuruş arasındaki gelirleri de göz önünde bulundurulduğunda ve 1890'larda beş kişilik bir ailenin geçimine 1.000 kuruşun yettiği kabul edildiğinde, ücretler genelde iyi denebilecek düzeydeydi. (Findley 2011: 345, 349, 356-357).

3.2. Maaşların Ödenme Usulleri

Mâbeyn'den yapılan maaş ödemelerinin, yeni göreve başlayanlar için tekrar kayıtlar oluşturmak yoluyla yapılmasından ziyade vefat eden, emekli olan veya yeri değiştirilen görevlilerin maaşlarının, buralara yeni atanan kişilere tahsisi yolu benimsenmişti. Mesela Mâbeyn-i Hümâyûn hademeliğinden emekli olan "Boyabadlı Hacı Âli Ağa'dan kalan 300 kuruş maaşla, Hazine-i Celîle-iMâliye'den mütekâid mâliye tahsildârlarından Sarıgözlü Hüsnü Efendi'den kalan 600 kuruşun mecmu'u bulunan 900 kuruştan 300 kuruşun Merâsim Daire-i Hümâyûn bekçilerinden Taşköprülü Râşid'e" tahsis edilmesi istenmişti (BOA. BEO., 1578/118317/5, 3 Eylül 1900).¹⁶ Yine maliyeden emekli olan ve yukarıda adı geçen Hüsnü Bey'in boşta kalan maaşının 300 kuruşluk kısmı da, Mâbeyn berberlerinden Kadri Ağa'ya tahsis edilmişti (BOA. BEO., 112/8287/1, 27 Kasım 1892). Mâbeyn hademelerinden Boyabadlı Mustafa Ağa'nın 260 kuruşluk emekli maaşı o öldükten sonra, Kemaleddin Efendi'nin odacılık hizmetinde bulunan "Zağfranbolulu Hasan Ağa bin Halil'e" ayrılmıştı (BOA. BEO., 348/26082/1, 24 Ocak

¹⁶ Kimilerine göre Hacı Ali Ağa, II. Abdülhamid dönemindeki jurnalcılık alışkanlığından hoşnut olmayan ve bunu, kimi zaman birileriyle paylaşan kişilerden olmuştur (Mümtaz 2008: 7).

1894). Fakat bu yöntemin kimi zaman karışıklıklar doğurduğu da olurdu. Örneğin bir defasında, yapılan bir maaş tahsisinin Beşiktaş Sarayı bekçilerinden Ali Ağa'ya mı yoksa Daire-i Hümayûn bekçilerinden Raşid Ağa'ya mı yapıldığı Evkâf-ı Hümayûn Nezâret-i Celîlesi'ne sorulmuştu (BOA. BEO., 1578/118317/1, 7 Kasım 1900).

Mâbeyn görevlilerinin maaşları ile bunlar için yapılan tüm masraflar Hazine-i Hassa tarafından karşılanırdı (Akyıldız 1998: 285). Aylık ücret ödemelerinin toptan değil parça parça yapıldığı ise, II. Abdülhamid döneminin hemen ertesindeki bir yazışmadan anlaşılmaktadır (BOA. BEO., 3624/271752/1, 24 Ağustos 1909).

Mâbeyn çalışanlarına ilave olarak verilen memuriyetlerine ait maaşlar, tayin edildikleri kurumun bütçesine dâhil edilirdi. Mâbeyn'de mütercim olarak görev yapan Louis Sabunci, esas vazifesine “*ilâve-i memuriyet olarak 2.000 kuruş maaşla Meclis-i Maarif azalığına tâyin*” edildiğinde “*tahsisi icab eden maaşın maarif tahsisatına ilâvesi lüzumu mübeyyin*” olmuştu. Yani onun maaşını Maarif Nezareti'nin ödemesi gerektiği iyice ortaya çıkmıştı (BOA. BEO., 1985/148855/1, 24 Ocak 1903). Bu isteği, Nezâret-i Umûr-ı Mâliye hemen kabul etmek istememiş, artık kesinleşmiş olan yıllık bütçeye bu gibi ilaveler yapılmasının yasak olduğunu, üstelik bütçeye bir ek göstergenin yansıtılmasının ancak karşılık göstermek suretiyle mümkün olabileceğini belirtmişti (BOA. BEO., 1985/148855/2, 22 Ocak 1903). Mâbeyn Müşîri maaş, rütbe ve tayini mevzularında Daire-i Askeriye'ye, Mâbeyn'deki ek görevi dolayısıyla hak kazandığı maaş konusunda da Hazine-i Hassa'ya bağlıydı. Yine yâverler de, Mâbeyn dışındaki maaşlarını Daire-i Askeriye'den alırlardı (Sırrı 2007: 139, 148). Bununla birlikte 1895 yılında, devlet giderlerinin bir bölümünün vilâyet ve sancaklardan karşılanması girişiminin başarısız olmasından sonra, Mâbeyn'deki yâverlerin maaşlarında 1897-1898 yıllarında bir düzenlemeye gidildi. 1903 yılı Mart ayına gelindiğinde yâverlerin maaşları 320 ile 10.000 kuruş arasında değişiyordu (Karaca 2002: 1104).

3.3. Emekli Maaşları

Emekli olacak Mâbeyn çalışanları için uygun bir maaş belirlenmeye çalışılırdı. Bir defasında evlendirilen Mâbeyn-i Hümayûn bekçilerinden Hüseyin Ağa'yla Ser-seccâde-i Hazret-i ŞehriyârîOdacısı¹⁷ Ali Ağa'ya ve Saray'ın inşaat malzemelerinden sorumlu kısmında çalışan Mustafa Efendi'ye, sırasıyla, 200, 150 ve 100 kuruş maaş düşünülmüştü (BOA. BEO., 2140/160473/1, 15 Ağustos 1903). Ancak başka bir belgede geçtiğine göre yine

¹⁷ İpekten yapılmış seccâdeleri ve işlemeli havluları muhafaza etmekle, cemaat halinde kılınan namazlarda seccâdeleri düzenlemekle (Sırrı 2007: 158), Selâmlık Kapısı'nın önünde nöbetçi, musâhib ve Söğütlü Alayı kumandaniyle beraber nöbet tutmakla (Osmanoğlu 2008: 24), Ramazan aylarında, Saray'daki tüm dairelerin sofalarına, “*altın yaldızlı kafesler kurmak, seccâdeler yaymakla*” görevli (Ayyıldız 2008: 63) olan Mâbeyn çalışanlarının başındaki kişinin özel hizmetçisi.

Mâbeyn-i Hümâyûn bekçilerinden olan Boyabadlı İbrahim bin Hasan Ağa için uygun görülen emeklilik maaşı ise 100 kuruştur (BOA. BEO., 2639/197906/1, 8 Ağustos 1905).

Kurumda görevli kişilerin çalışırken aldıkları maaşlara oranla emekli aylıkları daha düşük olurdu. Kapıçuhadârı İbrahim Ağa'nın emeklilik maaşı 1876 yılının son aylarında 400 kuruştur (BOA. Y.PRK.SGE., 1/4/2, 31 Ekim 1876). Onun emekli olmadan önceki maaşı 1.000 kuruş civarındaydı. 1899 yılı ortalarında "Tüfengî Bölüğü yüzbaşlarından tekâüdî Nevşehirli Salih Efendi ile Mâbeyn-i Hümâyûn kahvecilerinden Mustafa Ağa'ya şehri 400 kuruş maaş tahsisi" istenmişti (BOA. BEO., 1361/102047/1, 26 Ağustos 1899). Oysa yukarıda bahsedildiği gibi, 1881 yılında bu kısımda göreve alınan birisi 4.300 kuruş maaşla işe başlardı (BOA. BEO., 105/7805/1, 2 Kasım 1892).

Mâbeyn çalışanlarına maaş tahsislerinde olduğu gibi emekli olduklarında veya vefat ettiklerinde kendilerine bağlanacak aylıklarda da karışıklıklar yaşanabilmekteydi. Söz gelimi Mâbeyn'de kâtip olarak görev yaparken vefat eden Kâzım Bey burada işe başlamadan önce, başka kurumlarda çalışmıştı ve üstelik ne buralarda ne de Mâbeyn'de ne zaman göreve başladığına dair bir bilgi mevcut değildi ve bunun araştırılması istenmişti (BOA. BEO., 1793/134459/2, 28 Ocak 1902). Çünkü bu bilgiler özellikle maaşların belirlenmesinde oldukça önemliydi.

Mâbeyn'de Beşinci Kâtip olarak görev yapan Kâmil Bey'in bile, muhtemelen kayınbabası veya üvey babası olan Numan Efendi öldüğü zaman, onun zevcesi Perendiz'e maaş tahsisiyle yetinilmemiş, kız kardeşleri Süreyya ve Mürüvvet hanımlara da üç yüzer kuruş maaş bağlanmıştı (BOA. BEO., 557/41730/1, 23 Ocak 1895). Yine Kurenâ-i Hazret-i Şehriyârîden olup vefat eden bir kişinin boşta kalan 1.000 kuruşluk maaşının 500 kuruşu kayınvalidesi Saide Hanım'a tahsis edilmişti (BOA. İ.ML., 62/20/1, 2 Şubat 1905).

Tüm bunlarla birlikte, tahsis edilen maaşların insanların geçimlerine yetmediği durumlar da yaşanırdı. Bekçi hademeliğinden emekli olan Ahmed Ağa kendisine bağlanan maaşın "kırk dokuz kuruşa tenzil edilmesiyle" artık "temin-i mâişet edemiyordu" ve bu durumu, yazdığı bir dilekçeyle bildirmişti. Sonunda Bâbiâlî "Muhtâcîn Maaşı" almaktayken vefat eden birinin boşta kalan 337 kuruşluk maaşının, Ahmed Ağa'nın maaşına zam olarak tahsis edilmesini uygun bulmuştu (BOA. BEO., 1315/98620/1, 23 Mayıs 1899). Yine, emekli olan Mâbeyn İkinci Kuşçusu İsmail Ağa'ya bağlanmış olan 400 kuruşluk maaşa, onun geçimine yetmediğinden dolayı, "200 kuruş daha zam" istenmişti (BOA. BEO., 2576/193185/1, 15 Mayıs 1905). Musikâ-i Hümâyûn ve Müezzinân tablakârlarından Mehmed Efendi yazdığı dilekçeyle, yirmi yıldır aldığı 40 kuruş maaşın, geçimini daha rahat sağlayacağı bir miktara yükseltilmesini istemişti (BOA. Y.MTV., 91/19/1, 25 Şubat 1894).

Maaşının yetersizliğini belirtirken, görev yerlerinin değiştirilmesini talep eden kişiler de olabiliyordu. Böyle birisi Mâbeyn mütercimleri arasından çıkmıştı. İsminin Sırrı Bey olduğu anlaşılan kişi yazdığı dilekçede “*maaş-ı kemterâne*”sinin yetersizliğinden söz ederken, diğer taraftan da Saray’a yakın olduğundan dolayı daha iyi hizmet edeceğini düşündüğü ve hâlâ boşta olan Maarif Nâzirliği Mektupçuluğuna tayinini istemişti. Üstelik söylediğine göre, onun sınıf-ı sâni rütbesi bu iş için uygundu (BOA. Y.PRK.BŞK., 21/28/1, 31 Mayıs 1891). Bazen de Mâbeyn’de çalışanların yakınlarına hiç maaş bağlanmamış olduğu yine kendilerinin yazdıkları arzuhaller sonucunda ortaya çıkardı. Kâtiplerden Edip Bey’in eşi İsmet Hanım emekli sandığından aylık bağlanmamasından dolayı içine düştüğü olumsuz durumu bildirmiş (BOA. BEO., 2818/211350/1, 1 Mayıs 1906) ve yapılan inceleme sonucunda kendisine sandıktan hiç maaş bağlanmadığı anlaşılmıştı. Ona da Muhtâcîn Maaşı bağlanarak problemin çözülmesi mümkün olmuştu (BOA. BEO., 2833/212449/1, 19 Mayıs 1906). Mâbeyn’e alınan kâtiplerin genelde Mülkiye Mektebi mezunu olmaları, Mülkiye Tekâüd Sandığı Nezâret-i Celîlesi’ne kendi sandığı için Mâbeyn’de çalışan askerlerin maaşlarından %5’lik bir kesinti yapılmasını talep etme noktasında cesaret vermişti. Ancak bu istek, söz konusu askerlerin maaşlarından, öldükten sonra geride kalanlarına geçim temin edecek kadar kesintinin zaten yapılmakta olduğu bildirilerek reddedilmişti (BOA. BEO., 188/14037/1, 25 Nisan 1893).

Mâbeyn kâtiplerinin, önceden çalıştıkları kurumlarda ne kadar süre ve maaşla çalıştıklarının bilgisi, emekli olduklarında veya öldüklerinde yapılacak maaş tahsisi için gerekli olduğu kadar, rütbelerinin anlaşılması için de önemliydi. Üstelik bu durum işi, o şahısla alakalı olarak tutulan genel durum raporlarının da içinde bulunduğu bilgileri içeren eden Rüûs Kayıtları’na (atama kayıtları) kadar götürebilirdi. Bir defasında, bir süre Sadâret Mektûbî Kalemî’nde çalışan Fazıl Bey’in “*hocalık rütbesi, rüûsundan anlaşılmıştı*” (BOA. BEO., 1763/132163/2, 11 Kasım 1901). Aşağıdaki tablo, Mâbeyn’de görev yapan bazı şahısların, Temmuz 1880 ile Şubat 1881 tarihleri arasında aldıkları ücretleri yansıtmaktadır (BOA. Y.PRK.BŞK., 4/56/1, 12 Şubat 1881).

Tablo 3. Mâbeyn-i Hümâyûn'da Görev Yapan Bazı Çalışanların Birkaç Aylık Maaşları
(1880-1881)

Görevli	Tarih Kesiti	Maaş (kuruş)
Başkâtip	Ekim 1880-Şubat 1881	96.000
Kâtib-i sâni	Aralık 1880-Şubat 1881	20.000
Fâzıl Bey	Temmuz 1880-Aralık 1880	42.000
Kâzım Bey	Eylül 1880-Şubat 1881	20.000
Kâmil Bey	Eylül 1880-Şubat 1881	10.000
Şemseddin Bey	Eylül 1880-Şubat 1881	12.500
Cevad Bey	Eylül 1880-Şubat 1881	12.500
Mukayyed Kâmil Bey	Kasım 1880-Şubat 1881	8.700
Vasilaki Bey	Aralık 1880-Şubat 1881	6.000

3.4. Çalışanlara Yapılan Maddî Yardımlar

II. Abdülhamid en yakınında görev yapan insanlara, bir nevî ikramiye diyebileceğimiz yardımlarda bulunulmasını da isterdi. Bu amaçla Mâbeyn çalışanlarına aynı yardımlar yapılırdı ve bunlar oldukça gösterişli olurdu. Örneğin Harem-i Hümâyûn Kapıcısı Mehmed Ağa -ki Tüfengî Bölüğü'ndendi- kendisine ve arkadaşlarına "*en âlâ cinsten olarak*" verilen "*on aded fanilo ceket ile yirmi sekiz çift çorap*" için teşekkürlerini bildirmişti (BOA. Y.PRK.SGE., 3/27/2, 29 Kasım 1888). Bu yardımlardan faydalanan diğer kişiler de gönderilen yardımları aldıklarını gerekli makamlara bildirmişlerdi (BOA. Y.PRK.SGE., 3/27/6, 9 Aralık 1888).¹⁸ Bazen bu yardımların kesildiği görülse de bir müddet sonra yeniden bağlanırdı.¹⁹ Bu başlığı kapatırken aşağıdaki tabloyla, II. Abdülhamid dönemi sonlarında Mâbeyn-i Hümâyûn çalışanlarından kâtiplerin maaş miktarını içeren bilgiler verilmiştir (BOA. Y.PRK., 79/60/1-2, Ekim 1908).

Tablo 4. II. Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesinden Yaklaşık Altı Ay Önce Mâbeyn-i Hümâyûn Kâtiplerinin Maaşları ve Görev Süreleri

İsmi	Görevi	Rütbesi	Hizmet Süresi (yıl)	Maaşı (lira)
Ali Cevad Bey	Başkâtip	-	-	35.000
Hakkı Bey	Kâtip	Bâlâ	25	8.265
Ahmed Refik	Kâtip	Bâlâ	18	6.790
Fehmi Bey	Kâtip	Bâlâ	17	5.840
Şefik Bey	Kâtip	Evvel	17	5.840

¹⁸ Detaylı bir şekilde isim isim bildirimler için bkz. BOA. Y.PRK.SGE., 3/27/9, 12 Aralık 1888.

¹⁹ II. Abdülhamid'in tahta çıkmasından az önce kesilen yardımın Abdülhamid zamanında tekrar başlamasına dair bkz. BOA. Y.EE., 5/74/1, 16 Ekim 1879.

Abdurrahman Zeki Bey	Kâtip	Evvel	16	5.650
Sezâî Bey	Kâtip	Evvel	16	5.650
İsmail Bey	Kâtip	Evvel	16	5.650
Mehmed Refet Bey	Kâtip	Evvel	16	5.650
Ecved Bey	Kâtip	Evvel	15	6.400
Mehmed Emin Bey	Kâtip	Evvel-i sâni	13	4.000
Tevfik Bey	Kâtip	Evvel	13	4.000
Vâsîf Bey	Kâtip	Evvel-i sâni	11	3.500
Münir Bey	Kâtip	Evvel-i sâni	11	3.000
İsmail Hakkı Bey	Kâtip	Evvel-i sâni	7	3.000
Hüseyin Naim Bey	Kâtip	Evvel-i sâni	11	3.000
Ömer Lâtîf Bey	Kâtip	Evvel-i sâni	11	3.000
Ali Bey	Kâtip	Sâniye	5	2.000
Ali Necip Bey	Kâtip	Sâlise	4	2.000
Mehmed Kemal Bey	Kâtip	Sâlise	4	2.500
Sadeddin Bey	Kâtip	Sâlise	3	2.000
Nizâmeddin Bey	Kâtip	Sâlise	1	1.200
İbrahim Bey	Kâtip	Evvel-i sâni	(3 hafta)	2.000

4. Çalışanların Başka Vazifelerde Görevlendirilmeleri

4.1. Eski Görevleri Yanında Yurtiçi Görevlendirmeleri

Mâbeyn çalışanları zaman zaman, kendi işleri dışında birtakım görevlendirmelere muhatap olurlardı. Aslında bu durum, II. Abdülhamid'den önce de görülen bir uygulamaydı (Lütfi Efendi 1999: 1012, 1050, 1071). Bir keresinde bir Mâbeyn mütercimi bu görevi uhdesinde kalmak üzere Maarif Mektupçuluğuna atanmıştı (Sırrı 2007: 61). Yine Mâbeyn mütercimlerinden Hakkı Bey “*memuriyet-i hâliyesi uhdesinde kalmak üzere*” vefat etmiş olan Mirliva Nuri Paşa'nın yerine “*Meclis-i Umûr-ı Sıhhiye âzâlığına*” tayin edilmişti (BOA. BEO., 422/31586/1, 20 Haziran 1894). Mâbeyn-i Hümayûn Mütercim-i sâni'si ise bu görevine ek olarak Matbuât-ı Ecnebiye Müdürlüğünü uhdesine almıştı (BOA. BEO., 1469/110114/1, 5 Nisan 1900). Yine Mâbeyn mütercimlerinden Şefik Efendi esas vazifesi üzerinde kalarak atama yapılmamış olan Dîvân-ı Umûmiye Komiserliğine atanmıştı (BOA. BEO., 722/540.99/1, 28 Aralık 1895). Kâtip Nuri Bey aslında Reji Komiseri olup, Mâbeyn'e ara sıra uğradı. Mâbeyn'den Kâzım Bey birçok kez yabancı hükümdarların merasimlerine gönderilmişti (Biren 2006: 33, 71, 81, 83). Mâbeyn-i Hümayûn Müşîri Damat Mehmed Ali Paşa aynı zamanda Kapudân-ı Deryalık ve Tophâne Müşîrliğini de birlikte yürütmüştü (Terzi 2007: 26). Müşîr Said Paşa müşîrlik görevine ek olarak 1878 Kânûn-ı Sâni'sinde Bahriye Nâzirliğine atanmıştı (Eğinli Said Paşa 2011: 177-178). II. Abdülhamid'in tahta çıktıktan sonra, V. Murad'ın Mâbeyn-i Hümayûn Müşîri olan ve Bîrûn işlerine pek müdahale etmeyen Nuri Paşa'nın yerine atadığı kişi olan Mahmud Paşa, aynı zamanda Tophâne-i Âmire

nâzırıydı (Cevdet Paşa 2010: 170). Mâbeyn'den Saim Bey 2.500 kuruş maaşla Amedî-i Dîvân-ı Hümâyûn Kalemî'ne icra memuru olarak atanmıştı (BOA. BEO., 2462/184616/1, 13 Aralık 1904). Bir keresinde, “tehlîkeli bir halde bulunan antrepolar hakkında keşfiyât ve tedkikât-ı fenniye icrâ etmek üzere” görevlendirilen kişi, Mâbeyn mimarlarından Daranko Bey'di. Ona yardımcı olarak ise “Fenerlar İdâresi Ser-mühendisi” görevlendirilmişti (BOA. BEO., 1420/106458/1, 19 Aralık 1899).

Mâbeyn'den kimilerinin konaklarının tamiratını ise “Saray Mimarları” yaparlardı. Kurenâdan Osman Bey'in Nişantaşı'nda bulunan konağının bakım-onarımını Ser-mimar Serkiz Bey yapmış ve bunun ne kadar masrafa mal olduğunu da bildirmişti (BOA. Y.MTV., 2/8/1, 19 Ocak 1881). Bununla beraber, Saray mimarlarının her yere yetişmeleri mümkün olmadığı için ilerleyen yıllarda, talep edilen kimi tamirat işlemleri için Ser-kurenâ veya Dârüssaâde Ağasının adının geçtiği bile olacaktır (BOA. Y.MTV., 18/57/1, 18 Temmuz 1918). Mâbeyn görevlilerinin evlerindeki eşya ile konakları için yapılan masraflar ise “Keşif Defterleri” ne kaydedilirdi.²⁰

Başka tür görevlendirme örnekleri olmak üzere, bir gün II. Abdülhamid'in marangozhânesine ait tahtaların bulunduğu yer olan ve adına “Mağaza” denilen kısımda çıkan yangını soruşturma görevi, Mâbeyn'den Ragıp Paşa ile İzzet Paşa'ya verilmişti. Ne var ki günler geçmiş ama gerçek bir türlü ortaya çıkarılamamıştı. En sonunda Feleksû isminde bir kalfanın *çırağa çıkmak* (evlenme talebi) istediği için yangını çıkardığı anlaşılmıştı (Osmanoğlu 2008: 109). Ragıp Paşa'nın görev aldığı tahkikat komisyonlarından birisi de 1878 Çırağan Vak'ası'ndan sonra Saray'ın yanında kurulan çadırlarda çalışan ve başkanlığında Başkâtip Said Paşa'nın bulunduğu araştırma komisyonuydu (Soko 2010: 163). Kâtip Hasan Sırrı Bey ise bir kış mevsiminde, ailesine onun yokluğunda bakılacağı teminatı üzerine, yabancı basın mensuplarına Anadolu'nun Ermeni olaylarının yaşandığı kesimlerinde yapacakları gezide eşlik etmekle görevlendirilmişti. Gittiği her yere ulaştığında bunu, Mâbeyn Başkâtîbeti'ne haber verecekti. Söz konusu kâtip, önceden bir gün bile İstanbul'dan ayrılmasına izin verilmezken, şimdi “ancak iki ayda avdet edebilecekti” (Sırrı 2007: 75-80). Saray tabiplerinden bazıları İstanbul'daki hastanelerden birisinde görevlendirilebilirdi. Mâbeyn doktorlarından Revancıyan Efendi haftada bir kez olmak üzere ve on beş lira ücretle Haseki Nisâ Hastanesi'nde görevlendirilmişti. Ama yalnızca gündüz çalışacaktı (BOA. BEO., 454/33985/1, 12 Ağustos 1894).

Tüm bunlarla birlikte Mâbeyn'de çalışmaktayken, ihtiyaç duyulan ya da münhal olan başka makamlara atanan kimi mâbeyncilerin, atandıkları yerlerde etkili bir şekilde görev

²⁰ Bu defterlere kayıtların, nasıl ve hangi başlıklar altında yapıldığını görmek için bkz. BOA. Y.MTV., 22/154/2, 11 Şubat 1888.

yaptıklarının söylenemeyeceği durumlar da yaşanırdı. Söz gelimi boş kaldığı haber alınan Konya Maarif Müdüriyeti'ne tayin olunan Mâbeyn kâtibi Mustafa Bey “iki seneden beri işsizlik sebebiyle duçâr olduğu hal-i güzârdan halâsı” için Sadâret'e talepte bulunmuştu (BOA. BEO., 450/33703/3, 1894).

Diğer taraftan, bazen görev yerleri değiştirilen kişilerin isimleri yazışmalarda açık olarak yazılmadığı için karışıklıklar yaşanabilirdi. Bir defasında “Burusâ'ya verilen” Hacı İbrahim Efendi ismindeki kâtiplerle, aynı isimli olup Mâbeyn-i Hümâyûn'un Ceb-i Hümâyûn kısmında görev yapan başka bir kişi karışıklığa neden olmuş ve Başkâtip Süreyya Paşa bunun açıklığa kavuşturulmasını istemişti (BOA. Y.PRK.BŞK., 27/76/1, 17 Eylül 1892).

4.2. Eski Görevleri Yanında Yurtdışı Görevlendirmeleri

Mâbeyn Müşîri Said Paşa, bir defasında Sırbistan'la ilgili olarak yapılması düşünülen düzenlemeleri diğer Batılı devletlere de kabul ettirebilmenin bir yolu olarak, gayriresmî bir şekilde İngiltere sefirini ikna etmek üzere İngiltere Büyükelçiliği'ne gönderilmişti (Eğinli Said Paşa 2011: 82). Bir zamanlar Mâbeyn'de çalışmış olan kâtiplerden Ziya Bey, o taraflardaki olayların teftişi için Bosna-Hersek'te görevlendirilmişti (Cevdet Paşa 2010: 77). Öte yandan, Rumeli'ye gönderilen heyetten kimileri oralarda Padişah karşıtı cemiyetlere katılmakla, haklı olarak II. Abdülhamid'in öfkesini üzerlerine çekmişlerdi (Tahsin Paşa 1990: 361).

Yabancı devlet adamlarına armağan edilen imtiyaz nişanlarını genelde Mâbeyn'den görevlendirilen kişiler götürüp teslim ederlerdi. Gittikleri yerde hediye götürdükleri devlet adamına Padişahın selâmını ayrıca iletirlerdi. Bir seferinde Rusya imparatoruna hediyesini götüren Mâbeyn İkinci Kâtibi Kâmil Bey, II. Abdülhamid'in selâmını ve çeşitli konulardaki fikirlerini imparatora ulaştırmak için, orada kendisine rehberlik eden kişiyle çetin bir pazarlığa girişmişti. Çünkü hediye takdim etmeden önce böyle bir görüşmenin geleneksel pratiklere uygun olmadığı bildirilmişti. Ama Kâmil Bey vazgeçmemiş, en sonunda prensin araya girmesiyle imparatorla görüşebilmişti (BOA. Y.EE., 8/28, 10 Nisan 1896). Yine Mâbeyn kâtiplerinden Ali Cevad Bey Avusturya imparatoruna hediye edilen nişanları götürüp teslim etmekle görevlendirilmiş ve oradayken imparatora II. Abdülhamid'in selâmının yanında “Bulgaristan meselesinin bir an evvel hüsn-i sûretle tesviyesi” mesajını da iletmişti. Cevad Bey söz konusu meselenin önündeki en büyük engelin Rusya olduğunu söylemişti. Ayrıca kâtip Harbiye Nâzırı ile de görüşmüştü (BOA. Y.EE., 63/20/1, 13 Nisan 1887). 1897 Osmanlı-Yunan Harbi sırasında Yanya'da çıkan karışıklıkları yerinde araştırma vazifesi, Mâbeyn Müşîri Said Paşa'ya verilmişti (Tahsin Paşa 1990: 66).

Bazen bir hediyein gönderildiği yer imparatorluktan oldukça uzakta ve çok fazla bilinmeyen yerler olabiliyordu. Yâver-i Hazret-i Şehriyârîden Şamlı Azmizâde Sadîk'ül-Müebbed Bey Afrika'nın içlerine kadar yaptığı yolculuk sonunda ancak "*zâviyenîşin Reşâdetlû Şeyh Sünûsî Efendi*"yi ziyaret ederek Padişahın armağanlarını takdim edebilmişti (*Musavver Newsâl-i Servet-i Fünûn* 1314/1896: 59).

Ayrıca tevdî edilen görevler yapılırken kimi olumsuz şeyler de yaşanabilirdi. Mâbeyn hekimlerinden Marzirin, görevli olarak Rusya'ya doğru yola çıktığında, Fransa tebaasından olan bu hekimin, her zaman yapılan uygulamanın tersine, tüfeğiyle fişeklerine Müdâyene Gümrüğü (ödünç alıp verme gümrüğü) tarafından el konulmuştu. Bu durum Fransa Sefareti'ni rahatsız etmiş ve söz konusu tüfekle fişeklerin iadesi talep edilmişti (*BOA. BEO.*, 775/58124/1, 2 Mayıs 1896). Yine "*Mâbeyn'den mahreç Ahmed Selahaddin tarafından vârid olan*" telgrafnâme onun önce Bombay'a uzaklaştırıldığını ama hemen arkasından Beyrut'a iade kılındığını ifade etmekteydi (*BOA. BEO.*, 238/17823/1, 15 Temmuz 1893). Diğer taraftan, Batı dünyası kendi gelecek anlayışına hizmet etmek üzere herhangi bir meseledeki merakını ilmî zemine çekmenin önemini kavramış bir şekilde daha o yıllarda sürekli konferanslar ve kongreler düzenlerdi. Bu ilmî faaliyetlerden birisi "*Memâlik-i Şarkiyenin ahvâl-i tarihîyesi ve coğrafyasını müzâkere için*" Cenova'da toplanacaktı ve bunun için Devlet-i Aliye'nin görevlendirdiği kişi Mâbeyn kâtiplerinden Kâmil Bey'di. O, kongre zamanı gelmeden önce konferansta sunacağı malumatı elde etmek üzere araştırma yapmak için Tedmür'egitti (*BOA. BEO.*, 414/31025/1, 5 Haziran 1894). Kâtip Kâmil Bey daha sonra Londra'da altıncısı yapılacak olan coğrafya konferansına da katılacaktır (*BOA. BEO.*, 653/48948/1, 13 Temmuz 1895). Bununla birlikte, tahsis edilen harcırahın içine Kâmil Bey'in "*kongre âzâsına keşîde ettiği ziyafet*" dahil olmadığı için banka vasıtasıyla iki yüz lira daha istemişti (*BOA. BEO.*, 1007/75497/1, 15 Ağustos 1897).

5. Aldıkları Ödüller

5.1. Osmanlı Devleti'nden Aldıkları Ödüller

Mâbeyn Kitapçibaşısı Mehmed Bey, oldukça çalışkan ve güvenilir birisi olduğu için kendisine II. Abdülhamid tarafından Mecidî Nişan-ı Hümâyûnu'nun beşinci derecesinden bir kıta hediye edilmişti. Yine Mâbeyn Kapıçuhadârlarından Saffet ve Mustafa beylere yukarıda sayılan aynı özelliklerinden dolayı yine beşinci dereceden nişan verilmişti (*BOA. A.DVN.MHM.*, 14/7/1, t.y.).

Bazı zamanlarda, nişanların verildiği kimseler başka görevlerde vazifeye başlamış olmalarına rağmen nişanlarının hâlâ teslim edilmediği görülürdü. Bununla ilgili olarak bir

belgede Binbaşı Halil Bey'in "Yâverân-ı Hazret-i Padişâhîden olduğu esnada inâyet-i ihsan buyurulan dördüncü rütbe Nişan-ı Âlî-i Osmânî Berat-ı Âlîsinin henüz ısdâr buyurulmadığından" bahsedilmişti. Gereğinin yapılması için İkinci Ordu-yu Hümâyûn Müşîriyeti ve Seryâver-i Hazret-i Şehriyârî ile irtibata geçilmişti (BOA. BEO., 259/19374/1, 17 Ağustos 1893). Yine, uzak bir kazada istihdam edilen Komiser Ali Remzi Efendi'ye ihsan edilen "İftihar Madalyası" üzerinden üç yıl geçmesine rağmen eline geçmemişti. Bu durumu Sadâret'e yazdığı bir dilekçeyle bildirmişti (BOA. BEO., 3154/236549/2, 25 Eylül 1907). Aşağıda verilen tabloda 17 Ekim 1871 ile 13 Mart 1879 tarihleri arasında kendilerine nişan verilen Mâbeyn Kitâbeti çalışanlarının isimleri yer almaktadır (BOA. Y.PRK.BŞK., 2/45/1).

Tablo 5. Nişanla Ödüllendirilen Mâbeyn-i Hümâyûn Çalışanları (Ekim 1871-Mart 1879)

Kitâbet Dairesi'nde Görev Yaparken Nişan Verilen Kişiler							
Veriliş Tarihi	Mecidî Nişanın Derecesi	Veriliş Tarihi	Osmânî Nişanın Derecesi	Veriliş Tarihi	Derece	Memuriyete Başlama Tarihi	İsmi
17 Z 95/12 Aralık 1878	İkinci	17 M 96/11 Ocak 1879	İkinci	21 C 95/22 Haziran 1878	Evvel-i evvel	9 Z 95/4 Aralık 1878	Başkâtip Rıza
-	Üçüncü	-	İkinci	7 RA 92/13 Nisan 1875	Evvel-i evvel	16 R 95/19 Nisan 1878	Tahrîrât-ı Ecnebiye Kâtibi Münir Efendi
-	Üçüncü	19 RA 96/13 Mart 1879	Üçüncü	16 Ş 95/15 Ağustos 1878	Evvel-i evvel	16 R 95/19 Nisan 1878	2. Kâtip Süreyya Bey
12 Z 94/18 Aralık 1877	Üçüncü	12 Ş 95/11 Ağustos 1878	Üçüncü	16 Ş 95/15 Ağustos 1878	Evvel-i evvel	16 R 95/19 Nisan 1878	3. Kâtip Nuri Bey
2 Ş 88/17 Ekim 1871	Üçüncü	26 R 94/10 Mayıs 1877	Dördüncü	3 C 94/15 Haziran 1877	Evvel-i evvel	8 S 84/11 Haziran 1867	4. Kâtip Fazıl Bey
7 Z 92/4 Ocak 1876	Üçüncü	26 R 94/10 Mayıs 1877	Dördüncü	3 C 94/15 Haziran 1877	Evvel-i evvel	21 Ş 89/24 Ekim 1872	5. Kâtip Hasan Bey

16 Ş 95/15 Ağustos 1878	Dördüncü	26 R 94/10 Mayıs 1877	Dördüncü	26 ZA 94/2 Aralık 1877	Mütemâyiz	15 ZA 94/21 Kasım 1877	Daire-i Kitâbet Memuru Aziz Bey
16 Ş 95/15 Ağustos 1878	Dördüncü	26 R 94/10 Mayıs 1877	Dördüncü	5 Z 94/11 Aralık 1877	Mütemâyiz	5 B 94/16 Temmuz 1877	Daire-i Kitâbet Memuru Mahmud Bey
5 Z 94/11 Aralık 1877	Dördüncü	26 R 94/10 Mayıs 1877	Dördüncü	24 CA 92/28 Haziran 1875	Mütemâyiz	5 B 94/16 Temmuz 1877	Daire-i Kitâbet Memuru Şâzi Bey

5.2. Yabancı Devletlerden Aldıkları Ödüller

Mâbeyn çalışanlarına II. Abdülhamid'den aldıkları hediye ve ödüllerin yanında, yabancı ülkelerden de devlet nişanı verilirdi. Bu, onların sahip oldukları konumun içte olduğu kadar, Osmanlı dışı dünyada da saygıdeğer olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Yabancı devletler tarafından hediye edilen nişanlar kendilerine mahsus isimler taşırdı. Mâbeyn kâtiplerinden İzzet Bey ile yâverandan Ferîk Ahmed Celaleddin Paşa'ya Romanya tarafından ikinci rütbeden Romanya Kraliyet Nişanı verilmişti (BOA. BEO., 892/66881/1, 6 Ocak 1897). Mâbeyn çalışanlarından Fehmi Bey'e İran tarafından *Şir u Hurşid Nişanı* takdim edilmişti (BOA. BEO., 1903/142671/1, 10 Ağustos 1902). Osmanlı'nın Stockholm'de görev yapan İsveç Sefiri Şerif Paşa da bulunduğu ülkenin nişanlarından birisiyle ödüllendirilen kişilerdendi (BOA. BEO.,3497/262251/1, 21 Şubat 1909).

Yabancı devlet nişanı alabilmek için mutlaka Mâbeyn-i Hümâyûn'un kendi hiyerarşisi içerisinde yüksek bir vazifede olmak gerekmezdi. Üstelik, çalışanların yakınları bile söz konusu nişanlara sahip olabilirlerdi. Örneğin bir belgede, Mâbeyn-i HümâyûnÇiçekçibaşısı Mösyö Mihigok'un "*bahçroan oğluna Karadağ hükûmeti cânibinden îtâ olunan beşinci rütbe Danilo Nişanı'nın kabul ve lede-l-icab ta'liki hususu...*"ndan bahsedilmekteydi (BOA. BEO., 1527/114505/1).

Sonuç

Çok uluslu ve çok dinli bir nüfusu içerisinde barındıran Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılla çok sıkıntılı şartlar altında karşılaştı. Bu durumun Osmanlı için siyaset zeminindeki en yıpratıcı olgusu, milliyetçilik akımının hızla yükselmesi ve yayılmasıydı. Diğer bir olumsuz olgu ise, yüzyılların birikimiyle tarihin hiçbir döneminde görülmediği kadar hızlı ve büyük bir atılım yapan Batı bilim ve tekniği karşısındaki çaresizliği oldu. Bunlara ilaveten özellikle

Kırım Savaşı'yla alınmaya başlanan ve her seferinde gittikçe büyüyen dış borçlar, vahim durumun ekonomik yönünü oluşturdu.

II. Abdühamid bu şartlar altında tahta çıktı ve devletin olumsuz halinin güçlü bir yönetim merkezini zorunlu kıldığını gördü. Bunun için öncelikle anayasayı askıya aldı. Ardından yeni yönetim merkezini Dolmabahçe Sarayı'ndan Yıldız Sarayı'na taşıdı.

II. Abdülhamid'in düşündüğü yönetim biçiminin etkin olabilmesi, bunu kendisi aracılığıyla başarabileceği yeni bir yönetim organizasyonuna bağlı olmasının yanında, bu organizasyonun sarayda olmasına da bağlıydı. Böylece, aslında kavram olarak 1670'li yıllardan beri varolan ve III. Selim'den itibaren kurumsal çizgileri iyice belirginleşmeye başlayan Mâbeyn, II. Abdülhamid tarafından saltanatının ilk yarısında, onun gerek şahsî gerekse devlet işlerini idare edebileceği bir yapıya kavuşturuldu.

Mâbeyn-i Hümayûn'a alınacak personel seçiminde II. Abdülhamid kadar onun güvendiği devlet adamları da etkili olurdu. Bunun yanında, kendinden önceki padişahlar zamanında söz konusu kurumda görev yapan kişiler veya onların yakınları Padişahın gözünde Mâbeyn'de görev yapabilecek denli güvenilir insanlardı.

Mâbeyn'in günlük çalışma sistemi belli kurallar dahilinde işlerdi. Yönetim tüm yönleriyle sarayda, dolayısıyla Mâbeyn'de toplandığı için giriş çıkış kurallarından yazışmalarda ve merasimlerde uyulması gerekli tüm kurallara kadar bir düzen söz konusuydu.

Mâbeyn çalışanlarının maaşları genelde iyi düzeydeydi. Buna ek olarak bu kişiler II. Abdülhamid tarafından nişan, madalya, elbise gibi ödüllerle onurlandırılırlardı. Bazen yabancı devletlerin değerli nişan ve madalyalarıyla ödüllendirildikleri de olurdu. Fakat bu olumlu tablo, çalışanlardan bazıları için emekli olduklarında olumsuz yönde değişir ve maaşlar yarı yarıya, bazen daha fazla düşerdi. Bu durum emekli Mâbeynciler tarafından dilekçe verilerek gerekli makamlara iletmeye çalışılırdı.

Mâbeyn personeli bazen, çeşitli konulardaki konferans, teftiş vb. gibi, bağlı buldukları birimin dışındaki görevlere de atanabilirlerdi. Söz konusu çalışanların göreve gittikleri yerlerde maddî anlamda rahat edebilecekleri bir tahsisat kendilerine sağlanırdı.

Mâbeyn'de çalışan kişiler arasında bir mukayese yapıldığında görülen en büyük çelişkilerden birisi, Mavroyeni Paşa gibi ilmî olarak kendini ispatlayanlar ile, kimi zaman Mâbeyn'in bazı yerlerinde toplanarak önemli dış-politik meseleleri bile bir çırpıda halledecek çözümleri, yine bir çırpıda ortaya atabilen insanların aynı yerde görev yapmalarıydı. Bununla birlikte, çalışanların sadakatli olması, II. Abdülhamid'i ve dolayısıyla

devleti güçlü kılabacak olan değerli bir özelliği ve Padişah, tahttan indirilinceye kadar Mâbeyn çalışanlarının sadakatini büyük oranda sağlayabildi.

Ek Tablo: Mâbeyn-i Hümâyûn Personeli (1877-1918)²¹

Görevliler	Salnâmeler									
	1877	1878	1879	1881	1882	1897	1898	1906	1910	1918
Serkurenâ	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2. Mâbeynci	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
3. Mâbeynci	1	1	1	1	-	-	-	-	1	1
4. Mâbeynci	1	1	1	1	-	-	-	-	-	1
5. Mâbeynci	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-
6. Mâbeynci	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-
7. Mâbeynci	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-
8. Mâbeynci	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-
Mâbeynci	-	-	-	-	7	6	6	7	-	-
Hazinedâr Vekili	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Dârüssaâde Ağası	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-
Sermusâhib	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-
İmam-ı evvel	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
İmam-ı sâni	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Başkâtip	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2. Kâtip	1	-	1	1	1	1	1	1	-	-
3. Kâtip	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-
4. Kâtip	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-
5. Kâtip	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-
6. Kâtip	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
7. Kâtip	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-
8. Kâtip	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-
Kâtip	4	8	4	2	2	25	25	23	4	4
Mütercim	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Sermimar	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-
Seresvâbi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Tahrîrât-ı Ecnebiye Kâtibi	-	-	1	1	1	1	1	1	-	-
Teşrifât-ı Hümâyûn Müdürü	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-
Hazine-i Hassa-ı Hümâyûn Kethüdâsı	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-
Mâbeyn-i Hümâyûn Müdürü	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
Mâbeyn-i Hümâyûn Müdür-i evveli	-	-	1	1	1	1	1	1	-	-
Mâbeyn-i Hümâyûn Müdür-i sâni	-	-	-	1	1	1	1	1	-	-

²¹ SDAO, D02467. H.1294/M.1877, 98-100, 1295/1878, 93-96, 1296/1879, 38-40, 1298/1881, 93-99, 1299/1882, 82-88, 1315/1897, 85-106, 1316/1898, 92-111, 1324/1906, 117-161, 1326/1910, 75-81, 1334/1918, 93-103.

Istabl-ı Âmire Müdürü	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Bekçiler Müdürü	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Kapıcılar Kethüdâsı	1	1	1	1	1	-	-	-	-	-
Bâbüssaâde Ağası	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-
Harem-i Hümâyûn Masârifât Nâzırı	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-
Hasoda Kethüdâsı	1	1	1	-	-	1	1	1	-	-
Hazine-i Hümâyûn Kâtibi	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-
Ebniye-i Seniyye Kalfası	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Hırka-i Saâdet Serhademesi	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-
Rükûb-ı Şâhâneye Mahsus Sefâin Komodoru	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Seretibbâ	1	1	1	1	1	1	1	-	1	1
Ceb-i Hümâyûn Kâtibi	1	1	1	1	1	1	1	-	1	1
Hazine-i Hassa ve Muhasebe-i Şâhâne Feriği	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1
Ertuğrul Vapur-ı Hümâyûn Süvârisi	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Maiyet-i Seniyye Bölük Kumandanı	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Maiyet-i Seniyye Piyâde Taburu Bölük Kumandanı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Maiyet-i Seniyye Süvâri Bölüğü Kumandanı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Hazine-i Hassa Müşîri	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Kapı Çukadâr-ı evveli	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-
Kapı Çukadâr-ı sânisî	1	1	1	1	1	1	1	-	-	-
Telhis-i evvel	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-
Telhis-i sâni	1	1	1	1	1	1	1	1	-	-
Ertuğrul Vapur-ı Hümâyûn Süvârisi	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Mâbeyn-i Hümâyûn Feriği	1	1	-	1	1	1	-	1	-	-
Hazine-i Hassa Memuru	-	-	-	17	31	66	62	112	28	45
Musâhib-i Hümâyûn Feriği	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Seryâver	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Mâbeyn-i Hümâyûn Memurîn-i Zâbitân-ı Askeriye	23	33	-	-	-	-	-	-	-	-
Yâverân-ı Kirâm-ı Hazreti Şehriyârî	-	-	34	10	12	26	30	20	4	6
Yâverân-ı Hazreti Şehriyârînin Hayvanâtına Memur	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Yâverân-ı Hazreti Şehriyârî Kâtibi	-	-	-	-	-	2	2	1	-	-
Yâverân-ı Hazreti Şehriyârî Evrak Memuru	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-
Yâverân-ı Harb Hazreti Şehriyârî	-	-	5	48	57	149	172	359	-	-
Fahrî Yâver	-	-	-	16	18	128	117	77	7	4

Kanat – Mâbeyn-i Hümâyûn'un Çalışma Usulleri

Teftiş-i Umûmî-i Askeriye Komisyonu	-	-	-	-	-	35	34	45	-	-
Maiyet-i Seniye Erkân-ı Harb Heyeti	-	-	-	-	-	-	-	16	-	-
Şehzâde Ders Nâzırı	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-
Yâverân-ı Hazreti Şehriyârî Esvâbî Emîni	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Toplam	59	70	78	134	160	466	476	686	57	76

Kaynakça**Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri**

- BOA, İ.DH., 739/60479/1. 27 Cemâziyelevvel 1293/20 Haziran 1876.
BOA, Y.PRK. SGE. 1/4/2. 12 Şevval 1293/31 Ekim 1876.
BOA, İ.DH. 742/60683/1. Safer 1294/Mart 1877.
BOA, Y.PRK.BŞK., 1/36/2. 16 Teşrîn-i evvel 1293/28 Ekim 1877.
BOA, Y.PRK.SGE., 1/13/1. H. 1294/M. 1877-1878.
BOA, Y.PRK.BŞK., 1/36/1. 21 Temmuz 1294/2 Ağustos 1878.
BOA, Y.EE. 72/11/1. 3 Muharrem 1297/17 Aralık 1879.
BOA, İ.DH. 779/63390/1. 19 Mayıs 1296/31 Mayıs 1880.
BOA, Y.MTV., 2/8/1. 7 Kânûn-ı sâni 1296/19 Ocak 1881.
BOA, Y.PRK.BŞK., 4/56/1. 12 Rebiülevvel 1298/12 Şubat 1881.
BOA, Y.PRK. SGE. 1/62/1. 14 Mart 1297/26 Mart 1881.
BOA, Y.PRK. BŞK. 4/75/1. Nisan 1297/Nisan 1881.
BOA, İ.DH. 972/76751/1. 30 Teşrin-i sâni 1301/12 Aralık 1885.
BOA, İ.DH. 1016/80182/1. 29 Kânûn-ı evvel 1302/10 Ocak 1887.
BOA, Y.EE., 63/20/1. 1 Nisan 1303/13 Nisan 1887.
BOA, Y.MTV., 22/154/2. 30 Kânûn-ı sâni 1303/11 Şubat 1888.
BOA, Y.PRK. SGE. 3/27/2. 17 Teşrin-i sâni 1304/29 Kasım 1888.
BOA, Y.PRK.SGE., 3/27/6. 27 Teşrîn-i sâni 1304/9 Aralık 1888.
BOA, Y.PRK.SGE., 3/27/9. 30 Teşrîn-i sâni 1304/12 Aralık 1888.
BOA, Y.PRK.PT., 5/57/1. 3 Teşrîn-i evvel 1305/15 Ekim 1889.
BOA, Y.PRK.BŞK., 21/28/1. 19 Mayıs 1307/31 Mayıs 1891.
BOA, Y.PRK.BŞK., 27/76/1. 5 Eylül 1308/17 Eylül 1892.
BOA, BEO. 105/7805/1. 21 Teşrin-i evvel 1308/2 Kasım 1892.
BOA, BEO. 112/8287/1. 15 Teşrin-i sâni 1308/27 Kasım 1892.
BOA, BEO. 188/14037/1. 13 Nisan 1309/25 Nisan 1893.
BOA, BEO., 238/17823/1. 3 Temmuz 1309/15 Temmuz 1893.
BOA, BEO., 259/19374/1. 5 Ağustos 1309/17 Ağustos 1893.
BOA, BEO. 348/26082/1. 12 Kânûn-ı sâni 1309/24 Ocak 1894.
BOA, Y.MTV. 91/19/1. 19 Şaban 1311/25 Şubat 1894.
BOA, Y.MTV. 91/19/4. 13 Şubat 1309/25 Şubat 1894.
BOA, BEO., 414/31025/1. 24 Mayıs 1310/5 Haziran 1894.
BOA, BEO., 422/31586/1. 8 Haziran 1310/20 Haziran 1894.
BOA, BEO., 454/33985/1. 31 Temmuz 1310/12 Ağustos 1894.
BOA, BEO., 450/33703/3. 1310/1894.
BOA, BEO. 557/41730/1. 11 Kânûn-ı sâni 1310/23 Ocak 1895.
BOA, Y.PRK. BŞK. 40/3/1. 9 Şubat 1310/21 Şubat 1895.
BOA, BEO., 650/48744/1. 26 Haziran 1311/8 Temmuz 1895.
BOA, BEO., 653/48948/1. 1 Temmuz 1311/13 Temmuz 1895.

- BOA, BEO.*, 722/540.99/1. 16 Kânûn-ı evvel 1311/28 Aralık 1895.
BOA, BEO. 725/54371/1. 20 Kânûn-ı evvel 1311/1 Ocak 1896.
BOA, Y.EE., 8/28. 26 Şevval 1313/10 Nisan 1896.
BOA, BEO., 775/58124/1. 20 Nisan 1312/2 Mayıs 1896.
BOA, BEO., 1597/119715/1. 2 Kânûn-ı evvel 1312/14 Aralık 1896.
BOA, BEO., 892/66881/1. 25 Kânûn-ı evvel 1312/6 Ocak 1897.
BOA, BEO., 1007/75497/1. 3 Ağustos 1313/15 Ağustos 1897.
BOA, BEO., 1269/95118/1. 8 Şubat 1314/20 Şubat 1899.
BOA, BEO. 1315/98620/1. 11 Mayıs 1315/23 Mayıs 1899.
BOA, BEO. 1361/102047/1. 14 Ağustos 1315/26 Ağustos 1899.
BOA, BEO., 1420/106458/1. 7 Kânûn-ı evvel 1315/19 Aralık 1899.
BOA, BEO., 1469/110114/1. 23 Mart 1316/5 Nisan 1900.
BOA, BEO., 1527/114505/1. 18 Temmuz 1316/31 Temmuz 1900.
BOA, BEO. 1578/118317/5. 21 Ağustos 1316/3 Eylül 1900.
BOA, BEO., 1566/117413/1. 4 Teşrîn-i evvel 1316/17 Ekim 1900.
BOA, BEO. 1578/118317/1. 25 Teşrin-i evvel 1316/7 Kasım 1900.
BOA, BEO., 1597/119715/2. 24 Teşrîn-i sâni 1316/7 Aralık 1900.
BOA, BEO., 1616/121896/2. 13 Şubat 1316/26 Şubat 1901.
BOA, BEO., 1635/122591/1. 8 Mart 1317/21 Mart 1901.
BOA, BEO. 1763/132163/2. 29 Teşrin-i evvel 1317/11 Kasım 1901.
BOA, BEO. 1793/134459/2. 15 Kânûn-ı sâni 1317/28 Ocak 1902.
BOA, İ. DH. 1394/22/1. 9 Mart 1318/22 Mart 1902.
BOA, BEO., 1821/136535/2. 18 Mart 1318/31 Mart 1902.
BOA, BEO., 1821/136535/1. 19 Mart 1318/1 Nisan 1902.
BOA, BEO., 1903/142671/1. 28 Temmuz 1318/10 Ağustos 1902.
BOA, BEO. 1985/148855/2. 9 Kânûn-ı sâni 1318/22 Ocak 1903.
BOA, BEO. 1985/148855/1. 11 Kânûn-ı sâni 1318/24 Ocak 1903.
BOA, BEO. 2125/159348/1. 14 Temmuz 1319/27 Temmuz 1903.
BOA, BEO., 2140/160473/1. 2 Ağustos 1319/15 Ağustos 1903.
BOA, Y.EE., 14/104/1. 18 Ağustos 1320/31 Ağustos 1904.
BOA, BEO., 2462/184616/1. 30 Teşrîn-i sâni 1320/13 Aralık 1904.
BOA, İ. ML. 62/20/1. 20 Kânûn-ı sâni 1320/2 Şubat 1905.
BOA, BEO., 2576/193185/1. 2 Mayıs 1321/15 Mayıs 1905.
BOA, Y.EE., 861 No'lu *Umûmî Kayd-ı Mahsus Defteri*, 861.18. 13 Haziran 1321/26 Haziran 1905.
BOA, BEO. 2639/197906/1. 26 Temmuz 1321/8 Ağustos 1905.
BOA, BEO., 2781/208515/1. 1 Mart 1322/14 Mart 1906.
BOA, BEO. 2818/211350/1. 18 Nisan 1322/1 Mayıs 1906.
BOA, BEO. 2833/212449/1. 6 Mayıs 1322/19 Mayıs 1906.
BOA, BEO. 2926/219432/2. 2 Eylül 1322/15 Eylül 1906.
BOA, BEO. 2926/219432/1. 28 Eylül 1322/11 Ekim 1906.

- BOA, BEO., 3154/236549/2. 12 Eylül 1323/25 Eylül 1907.
BOA, BEO., 3220/241436/1. 17 Kânûn-ı evvel 1323/30 Aralık 1907.
BOA, BEO., 3233/242442/3. 7 Kânûn-ı sâni 1323/20 Ocak 1908.
BOA, BEO. 3267/244958/1. 25 Şubat 1323/9 Mart 1908.
BOA, Y.PRK. 79/60/1-2. Şevval 1326/Ekim 1908.
BOA, BEO., 3497/262251/1. 8 Şubat 1324/21 Şubat 1909.
BOA, BEO. 3548/266047/1. 20 Nisan 1325/3 Mayıs 1909.
BOA, BEO. 3624/271752/1. 11 Ağustos 1325/24 Ağustos 1909.
BOA, HR.SAİD., 21/27/1. 19 Eylül 1325/2 Ekim 1909.
BOA, Y.MTV., 18/57/1. 9 Şevval 1336/18 Temmuz 1918
BOA, Y.EE. 10/28. Tarihsiz.
BOA, Y.PRK.BŞK., 1/51/1. Tarihsiz.
BOA, Y.EE., 110/22/1. Tarihsiz.
BOA, A.DVN.MHM., 14/7/1. Tarihsiz.
BOA, DH.SAİD., 18/130. Tarihsiz.
BOA, İ.MBH., 4/13/1. Tarihsiz.
BOA, Y.PRK.BŞK., 2/45/1. Tarihsiz.

Araştırma Eserler

- ALİ SAİD. (1994). *Saray Hatıraları, Sultan Abdülhamid'in Hayatı*. (Haz. Ahmet Nezh Galitekin). İstanbul: Nehir Yayınları.
- AYYILDIZ A. (2008). *II. Abdülhamid Dönemi Saray Merâsimleri*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- BALCI S. (2013). *Bâbüâlî Tercüme Odası* (Yayınlanmış Doktora Tezi). İstanbul: Libra Kitap.
- BİREN T. (2006). *Bürokrat Tevfik Biren'in Sultan II. Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütâreke Hâtırâları I-II*, F. R. Hürmen (Haz.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- BOLAYIR A. E. (2007). *Hâtırâlar*. M. K. Özgül (Haz.). Ankara: Hece Yayınları.
- BÖLÜKBAŞI Ö. F. (2005). *Tezyid-i Varidat ve Tenkih-i Masarifât, II. Abdülhamid Döneminde Mali İdare*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- CEVDET PAŞA. (2010). *Ma'rûzât, Sultan Abdülhamid'e Arzlar*. Y. Halaçoğlu (Yay. Haz. ve Sad.). İstanbul: Bâbüâlî Kültür Yayınları.
- DORYS G. (1907). *Abdulhamid Intime*. Paris: Ancienne Libraire Tresse & Srock.
- EĞİNLİ SAİD PAŞA. (2011). *II. Abdülhamid'in İlk Mâbeyn Feriki Eğinli Said Paşa'nın Hâtırâtı I-II (1876-1880)*. D. Erkan (Haz.). İstanbul: Bengi Yayınları.
- ELDEM E. (2004). *İftihar ve İmtiyaz, Osmanlı Nişan ve Madalyaları Tarihi*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, Ofset Yapımevi.

- ERASLAN C. (1995). *II. Abdülhamid ve İslam Birliği*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- FİNDLEY C. V. (2011). *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- GEORGEON F. (2006). *Sultan Abdülhamid*. A. Berktaş (Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayınları.
- GENCER B. (2014). *İslâm'da Modernleşme (1839-1939)*. Ankara: Doğubatu Yayınları.
- HASLİP J. (2001). *Bilinmeyen Sultan II. Abdülhamid*. İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık.
- KARAL E. Z. (2011). *Büyük Osmanlı Tarihi V-IX*. VIII, Ankara: TTK Basımevi.
- KODAMAN B. (1999). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*. Ankara: TTK Yayınları.
- KOLOĞLU O. (2004). *Abdülhamit ve Masonlar* (5. Baskı). İstanbul: Pozitif Yayınları.
- KUNERALP S. (2013). *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricâli (1839-1922), Prosopografik Rehber*. İstanbul: ISIS Yayınları.
- LÜTFİ EFENDİ. (1999). *Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi I-VIII* (1. Baskı). (Yay. Haz. Yücel Demirel). İstanbul: Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları.
- MAYAKON İ. M. (2010). *Yıldız'da Neler Gördüm?*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- MCCULLAGH F. (2005). *Abdülhamid'in Düşüşü, Osmanlı'nın Son Günleri*. N. Önol (Çev.). İstanbul: Epsilon Yayınları.
- MÜMTAZ A. S. (2008). *Sultan II. Abdülhamid ve Zamanı*. İ. Dervişoğlu (Haz.). İstanbul: Kapı Yayınları.
- OSMANOĞLU A. (2008). *Babam Sultan Abdülhamid*. İstanbul: Selis Kitaplar.
- OSMANOĞLU Ş. (2007). *Babam Abdülhamid, Saray ve Sürgün Yılları*. İstanbul: Leyla ile Mecnun Yayınları.
- ÖKE M. K. (1983). *İngiliz Casusu Prof. Arminius Vambery'nin Gizli Raporlarında II. Abdülhamid ve Dönemi*. İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- ÖRİKAĞASIZÂDE Hasan Sırrı. (2007). *Sultan Abdülhamid Devri Hâtıraları ve Saray İdaresi*. A. A. Yörük (Haz.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ÖZBEK N. (2011) *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet; Siyâset, İktidar ve Meşruiyyet (1876-1914)* (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- PAKALIN M. Z. (1983). *Mâbeyn Başkâtibi. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: MEB Yayınları.
- REY A. R. (2007). *İmparatorluğun Son Döneminde Gördüklerim Yaptıklarım (1890-1922)*. N. Ö. Akın (Haz.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

SOKO Z. Ş. (2010). *Sultan Abdülhamid*. Y. S. Karakışla (Yay. Haz.). İstanbul: Akıl-Fikir Yayınları.

TAHSİN PAŞA. (1990). *Sultan Abdülhamid, Tahsin Paşa'nın Yıldız Hâtıraları*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

TERZİ A. T. (2007). *Hazine-i Hassa Nezâreti*. Ankara: TTK Yayınları.

Makaleler, Ansiklopedi Maddeleri ve Kitap Bölümleri

AKYILDIZ A. (1998). Mâbeyn-i Hümayûn. *TDVİA I-XLIV* içinde (c. XXVII, ss. 283-286). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

AKYILDIZ A. (1999). II. Abdülhamid'in Çalışma Sistemi, Yönetim Anlayışı ve Bâbiâlf'yle İlişkileri. *Osmanlı I-XII* içinde (c. II, ss. 286-297). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

BAYUR H. (1971). Yeni Bulunmuş Bazı Belgelerin Işığında Kâmil Paşa'nın Siyasal Durumu. *Bellekten*, cilt: XXXV, sayı: 137, ss. 61-112.

FİNDLEY C. V. (2008). The Tanzimat. *The Cambridge History of Turkey* in (v. IV, pp. 11-37). London: Cambridge at the University Press.

KARACA A. (2002). Saray'da/Mâbeyn-i Hümayûn'da Yâverlik Kurumu. *Türkler I-XXI* içinde (c. XIII, ss. 610-628). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

KÜÇÜK C. (1998). Abdülhamid II. *TDVİA I-XLIV* içinde (c. I, ss. 216-224). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

SEYİTDANLIOĞLU M. (2012). Tanzimat Dönemi'nde Yüksek Yargı ve Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye. Halil İnalçık, Bülent Arı, Selim Aslantaş (Ed.). *Adalet Kitabı* içinde (ss. 255-270). Ankara: Kadim Yayınları.

WASTI T. (1996). The Last Chroniclers of the Mâbeyn. *Middle Easter Studies*. Vol. 32, Nr. 2, 1 nr. fn., Taylor & Francis, Ltd. 1996, pp. 1-29.

Salnâmeler

Sâlnâme-i Devlet-i Âliyye-i Osmânîyye, D02467. H. 1294/M. 1877, Def'a 32; H. 1295/M. 1878, Def'a 33; H. 1296/M. 1879, Def'a 34; H. 1298/M. 1881, Def'a 36; H. 1299/M. 1882, Def'a 37; H. 1315/M. 1897, Sene 53; H. 1316/M. 1898, Def'a 54; H. 1324/M. 1906, Def'a 62; H. 1326/M. 1910, Def'a 65; H.1334/M. 1918, Def'a 68.

Musavver Nevsâl-i Servet-i Fünûn, 1314/1896.